

Södertörns högskola | Interkulturell lärarutbildning mot grundskolans senare del och gymnasiet

Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap Avancerad | HT 2013

Likabehandling, lika behandling eller bara behandling

En exempelstudie av upplevelsen av
likabehandlingsarbetet i skolan

Av: Oscar Matsson

Handledare: Signe Bremer

Examinator: Beatriz Lindqvist

Likabehandling, lika behandling eller bara behandling – en exempelstudie av upplevelsen av likabehandlingsarbetet i skolan

Equal Treatment or Just Treatment – An Example Study of the Experience of Equal Treatment in a Swedish School

Abstract

Equal treatment in school is an on-going debate in the Swedish society. At the same time teachers around the country struggles to make ends meet because of a heavy workload. Voices have been raised that teachers no longer have the time to actually be teachers since they get piled up with paper work and other administrative tasks. However, schools are bound by law to take action against harassments and discrimination of any kind. There is also an overall policy in the Swedish national curriculum that every school must embrace diversity and actively teach students about solidarity and respect. Because of that the Swedish school ministry forces schools to have a written plan for how they work with equal treatment. The study will, using one randomly selected Swedish compulsory school, investigate how students as well as personnel perceive this work and see how the plan translated from theory to practice. As a theoretical framework the study uses intersectionality and anti oppressive pedagogy as they give a functional perspective on how the work for equal treatment can be addressed.

The study shows that the investigated school have both bright and dark sections in their work for equal treatment. Their plan is recently updated and therefore much of what is said there has not yet reached the daily activities. Even so, the interviewed students say that they feel safe at school and that they appreciate the work their teachers do to make everyone feel comfortable. Alongside with this all interviewed students acknowledges that issues about diversity and respect are not brought up in class except for when something directly connected to the group has happened. This, together with the fact that the students have been completely left out of the process of making the equal treatment plan conflicts with both the national advices and the investigated schools own plan. The adults interviewed are aware of the problem and have suggestions for change. However, the fact that the students can, and have been left out shows a hierarchy of power used by the adults.

The study also shows that the complex term anti oppressive pedagogy is used in the investigated plan but that what it is, and how it should be used in the school differs a lot among the adults interviewed. It is also problematic that the school claims to be using an anti oppressive approach and the students confirm that critical issues never gets highlighted unless a conflict occurs.

The school has, however, high hopes for their equal treatment plan. They want to proceed and improve their work. To do so they need to include the students more in the work for equal treatment as well as clearing out and implementing the anti oppressive approach on a wider scale across its employees.

Nyckelord

Likabehandling, skola, normkritik, pedagogik, praktik

Keywords

Equal treatment, school, anti oppressive pedagogy, practice

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
3. BAKGRUND	6
3.1 STYRDOKUMENT – LGR 11	6
3.1.1 <i>Värdegrund</i>	6
3.1.2 <i>Mål</i>	8
3.1.3 <i>Riktlinjer</i>	8
3.2 SKOLLAGEN	9
3.3 DISKRIMINERINGSLAGEN	10
3.4 GRUNDSKOLEFÖRORDNINGEN	10
3.5 SKOLANS LIKABEHANDLINGSPLAN	11
3.6 TIDIGARE FORSKNING	11
3.6.1 <i>Skolinspektionens granskning</i>	11
3.6.2 <i>Vi är alla lika inför lagen</i>	13
3.6.3 <i>Bångstyriga barn</i>	13
4. TEORI	15
4.1 NORMKRITIK	15
4.2 INTERSEKTIONALITET	18
5. METOD	21
5.1 VAL AV METOD	21
5.2 URVAL	21
5.3 FÖRBEREDELSE FÖR INTERVJUERNA	22
5.4 GENOMFÖRANDE AV INTERVJUERNA	22
5.5 TILLFÖRLITLIGHET	23
5.6 ETISKA ASPEKTER	23
5.7 AVGRÄNSNING	24
5.8 ANALYSMETOD	25
6. RESULTAT & ANALYS	26
6.1 ELEVERNA	26
6.1.1 <i>Metoden: Arbetet med likabehandling</i>	26
6.1.2 <i>Resultatet: Hur fungerar det</i>	28
6.2 SKOLTJÄNSTPERSONERNA	34
6.2.1 <i>Metoden: Arbetet med likabehandling</i>	34
6.2.2 <i>Resultatet: Hur fungerar det</i>	39
6.3 JÄMFÖRELSE	42
6.3.1 <i>Metoden – Arbetet med likabehandling</i>	42
6.3.2 <i>Resultatet – Hur fungerar det</i>	43
8. DISKUSSION	46
8.1 SLUTSATS	49
8.2 VIDARE FORSKNING	49
9. REFERENSER	51
10. BILAGOR	52
BILAGA 1 – INTERVJUGUIDE ELEV	52
BILAGA 2 – BREV TILL MÅLSMAN	53
BILAGA 3 – INTERVJUGUIDE REKTOR	54
BILAGA 4 – INTERVJUGUIDE SPECIALPEDAGOG/KURATOR	55
BILAGA 5 – INTERVJUGUIDE LÄRARE	56

1. Inledning

Implementeringen av de statliga styrdokumenterna är något som ständigt diskuteras i skolans värld. Lärare och ledningsgrupper runt om i landet brottas dagligen med tolkningsproblem och att försöka förstå vad som egentligen menas med de statliga rekommendationerna. Det förs även en kontinuerlig diskussion kring huruvida lärarna belastas med allt för mycket administrativt pappersarbete och om detta på något sätt hindrar dem i deras undervisande arbete och professionella utveckling. När arbetsbördan blir tyngre och arbetsuppgifterna ökar finns en risk att mycket av lärarnas egentliga uppdrag hamnar i skymundan. Förutom ämnesundervisningen gäller detta även arbetet med skolans värdegrund i LGR 11. Den behandlar frågor om demokrati, människans okränkbarhet och jämställdhet mellan könen. Dessa frågor står, enligt styrdokumenterna, över alla andra mål och ska genomsyra hela skolans verksamhet. Alla skolor är skyldiga att arbeta med dessa frågor i form av likabehandlingsplaner men även i form av elevhälsoteam och antimobbingsgrupper. Hur detta arbete skall genomföras är däremot inte inskrivet i de statliga dokumenterna vilket lämnar skolorna med en stor mängd ansvar att själva organisera hur arbetet skall utformas. 2006 infördes *lagen om förbud mot diskriminering eller kränkande behandling av barn och elever* (SFS nr. 2006: 67) som ett tänkt skydd för dessa grupper. Skolverkets efterföljande undersökning visar emellertid att det trots denna lagstiftning, tillsammans med övriga lagar och bestämmelser, fortfarande förekommer trakasserier i skolan (Skolverket 2009). Uppenbarligen räcker det inte med att lagarna finns på plats utan arbetet måste förändras ute på skolorna för att en skola för alla skall bli verklighet. Det är därför intressant att undersöka i vilken mån som skolorna arbetar med denna ytterst viktiga del av styrdokumenterna och lagskrivning. Har skolorna någon utarbetad strategi med detta arbete eller hamnar det i skymundan bland allt annat pappersarbete? Det är även intressant att se om upplevelsen av det skolorna praktiserar skiljer sig från det som de själva formulerar i sina dokument.

Mobbning och kränkande behandling kan ske på många nivåer, av varierande förklaringar och med skiftande metoder. Gemensamt för dem alla är att den som blir utsatt kan ta oerhörd skada. Skolans arbete med likabehandling skall inte bara vara rent mobbningsförebyggande utan även aktivt främja ett icke normerande synsätt och öppet stödja arbetet för alla människors okränkbarhet. Det innebär alltså att skolorna skall genomsyras av ett arbete som problematiserar och diskuterar samhällliga normer, ifrågasätter stereotyper samt värnar om mångfald. Det är detta arbete som den här uppsatsen har för avsikt att undersöka.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att studera vilka föreställningar som finns om likabehandling och om upplevelsen av det praktiska arbetet hos elever och skoltjänstepersoner¹ på en av Stockholms högstadieskolor överensstämmer med de teoretiska formuleringarna i de nationella styrdokumentet och den lokala likabehandlingsplanen. De frågeställningar som undersökningen ämnar besvara är:

- Hur ser skolans arbetsprocess kring likabehandling ut?
- Finns det någon skillnad mellan skolans teoretiska angreppspunkt och upplevelsen av det praktiska utförandet?
- Hur arbetar skolan aktivt för att främja likabehandling?
- På vilket sätt skiljer sig/överensstämmer elevernas bild av och föreställning om skolans likabehandlingsarbete med skoltjänstepersonernas?

¹ Skoltjänsteperson används i uppsatsen som ett medvetet substitut till det allmänt använda skoltjänsteman

3. Bakgrund

För att få en förståelse för hur arbetet med likabehandling på skolorna ser ut är det nödvändigt att sätta sig in i hur de dokument som arbetet grundar sig i är formulerade. Det är känt att staten inte längre bestämmer *hur* skolorna skall utföra sitt arbete utan de statliga styrmedlen handlar i stor grad om vad arbetet bör innehålla och vad det skall resultera i. Utifrån de statliga dokumenten formar sedan skolorna själva sitt arbete och är skyldiga att upprätta en plan där de beskriver hur de tänker gå till väga för att uppnå de krav som staten utfärdat. Denna plan kallas *likabehandlingsplan* och utgör grundbulten i skolornas arbete för likabehandling. Nedan följer en genomgång av de dokument som skolan skall grunda sin verksamhet i. Det dokument som är i tätast kontakt med skolan är läroplanen och det är från den det mesta har sitt ursprung. Det skall dock tilläggas att skolorna även är juridiskt bundna av såväl *skollagen*, *grundskoleförordningen* och *diskrimineringslagen* till vissa åtaganden och därför har även dessa delar tagits med i genomgången.

3.1 Styrdokument – LGR 11

Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet från 2011 är det styrdokument som närmast berör Sveriges högstadieskolor. Här återfinns alla kunskapskrav, skolans värdegrund, mål, riktlinjer med mera. Värdegrunden ingår i skolans fostringsuppdrag och behandlar övergripande mål som skolan skall arbeta med. Den hanterar frågor om demokrati, jämställdhet och alla människors lika värde. I målen och riktlinjerna anges de normer och värden som staten anser att eleverna skall ha erhållit när de lämnar skolan. De behandlar i vilken riktning skolans arbete skall föras och inkluderar lärarnas och rektorns roller såväl som elevernas eget ansvar och skolans relation till hemmen.

3.1.1 Värdegrund

Värdegrunden är läroplanens första del och det är här de värderingar och normer som skolan ska förmedla återfinns. Tanken är att dessa värden är något som skall genomsyra hela verksamheten och de mål som finns uppsatta här är överställda skolans övriga mål. Här kan en även läsa om skolans samhällliga ansvar samt avsnitt om fostran av eleverna till ansvarsfulla medborgare. För den här studien är det framförallt relevant att titta på de kapitel som behandlar skolans syn på, och arbete med likabehandling, kränkningar samt åtgärder runt dessa aspekter. Värdegrunden innehåller inledningsvis delar som rör hela skolans förhållningssätt och människosyn. Avsnittet klargör vad skolan skall förmedla för värderingar och ideal. Nedan redovisas några utdrag som är av relevans för den här studien.

Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på [...]

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse [...]

Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Sådana tendenser ska aktivt motverkas.

Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.(LGR 2011)

En kan med dessa utdrag konstatera att skolan skall vara en kränkingsfri miljö där alla skall känna sig välkomna. Skolan skall vara en plats för mångfald och ingen typ av diskriminering får förekomma under några omständigheter. Noterbart är att processen för att genomföra detta arbete beskrivs som ”aktivt” och ”ska främja”. Det betyder att det inte räcker med att skolan behandlar dessa punkter i den mån de dyker upp på utan de skall aktivt motverkas. Arbetet syftar inte bara till att få undan problem från den enskilda skolan utan eleverna skall ur ett samhällsperspektiv lära sig solidaritet och gemenskap.

Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter [...] Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmönster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.(LGR 2011)

Detta stycke är även det intressant ur likabehandlingsarbete. Det bör understrykas att det inte räcker med att säga ifrån om det uppstår situationer där stereotypa könsmonster reproduceras eller premieras utan skolan skall *aktivt* motverka sådana könsmonster och ge eleverna möjligheten att utveckla och fullt blomma ut som individer oavsett könstillhörighet. Noterbart här är att kön begränsas till kvinnor och män vilket kan tyckas utestänga eventuella andra könstillskrivelser.

Skollagen föreskriver att utbildningen inom varje skolform och inom fritidshemmet ska vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas [...] En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika. Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar och behov [...] Skolan har ett särskilt ansvar för

de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla.(LGR 2011)

Slutligen är det lämpligt att klargöra vad värdegrunden avser med likvärdighet då detta begrepp kan sägas ingå i diskussionen kring likabehandling. Likvärdighet, menar Skolverket, betyder att alla elever skall ha likvärdig utbildning, alltså lika bra utbildning. Beroende på elevernas förutsättningar, mål och resurser skall skolan anpassa undervisningen så att den på bästa möjliga sätt ger eleverna chansen att prestera maximalt. Eftersom alla elever är olika *kan inte* undervisningen utformas lika för alla.

3.1.2 Mål

Om värdegrunden kan sägas vara den atmosfär som skall omringa skolans hela verksamhet så är målen förtydligande av denna. Dessa mål bygger tydligt på det som står i värdegrunden och kan fungera som ett klargörande kring vad Skolverket vill att eleverna skall ha uppnått vid avslutande studier. Det bör dock understrykas att dessa alltså är *mål* inte *krav*.

Skolans mål är att varje elev: respekterar andra människors egenvärde, tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling, samt medverkar till att hjälpa andra människor. Kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen och har kunskap om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former.(LGR 2011)

Det är således dessa övergripande mål som skall ligga till grund för skolornas arbete utanför själva ämnesundervisningen.

3.1.3 Riktlinjer

Riktlinjerna som återfinns i läroplanen är riktade till lärare och övrig personal på skolan. De talar om vad som förväntas av dem och vilka krav som finns. Riktlinjerna är uppdelade i ”alla som arbetar på skolan” och ”läraren”. Vad som är viktigt att påpeka när det gäller dessa riktlinjer är närvaron av ord som *aktivt, bidra till, öppet redovisa, verka för* med flera. Alla dessa ord indikerar på ett eller annat sätt ett förebyggande arbete.

Alla som arbetar i skolan ska medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen. De ska i sin verksamhet bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor, aktivt motverka diskriminering och kränkande behandling

av individer eller grupper, och visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt [...]

Läraren ska öppet redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem, uppmärksamma och i samråd med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av diskriminering och kränkande behandling [...] Läraren ska även verka för att flickor och pojkar får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen [...] (LGR 2011)

3.2 Skollagen

Skollagen är det juridiska dokument som reglerar skolväsendet. Skollagen befinner sig på en högre nivå än läroplanerna då lagen blir behandlad i Riksdagen medan läroplanerna i första hand behandlas av Skolverket. I Skollagen finns bestämmelser om vad barn och deras vårdnadshavare har för rätt- och skyldigheter samt vilket ansvar som vilar hos skolan huvudman (Skolverket 2011). De delar som är intressanta att kommentera i det här sammanhanget är de kapitlen som berör hela skolväsendet. I synnerhet är partierna som berör *trygghet, ordning* samt *åtgärder vid kränkande behandling* relevanta i relation till studiens syfte.

Vad som till en början kan sägas om skollagen är att den direkt hänvisar till *diskrimineringslagen* vad gäller förbudet mot diskriminering. Denna lag kommer att ses över senare i detta kapitel. Vad som dock är speciellt med skollagen är att den talar om vad huvudmännen är skyldiga att göra för att uppfylla förbudet mot diskriminering. Bland annat står där att skolorna är skyldiga att upprätta en plan kring vilka åtgärder som finns mot detta. Den planen (likabehandlingsplanen) skall innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som skolan ämnar genomföra. Det finns även krav på uppföljning av detta arbete (Skollagen kap 6 § 8). Vidare står det att läsa:

En lärare, förskollärare eller annan personal som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är skyldig att anmäla detta till förskolechefen eller rektorn. En förskolechef eller rektor som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är skyldig att anmäla detta till huvudmannen. Huvudmannen är skyldig att skyndsamt utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden. (Skollagen kap 6 § 10)

Personalen på skolan har således anmälningsplikt om en elev anser sig ha blivit utsatt för någon form av trakasserier eller diskriminering. Viktigt att uppmärksamma är att det är elevernas upplevelse som är i fokus. Känner en sig kränkt är detta anledning nog för att det skall resultera i en anmälan.

3.3 Diskrimineringslagen

Detta är den lag som Skollagen refererar till angående vad som anses vara diskriminering. Diskrimineringslagen hanterar alla typer av diskrimineringsfall. Den är uppdelad i olika kapitel för olika delar av samhället. Lagen definierar på vilka grunder en människa kan diskrimineras. Dessa diskrimineringsgrunder är följande:

1. kön (Även den som avser att ändra eller har ändrat sin könstillhörighet omfattas av diskrimineringsgrunden kön)
 2. könsöverskridande identitet eller uttryck
 3. etnisk tillhörighet
 4. funktionshinder: varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga
 5. sexuell läggning
 6. ålder
- (Diskrimineringslagen kap 1 § 5).

Efter dessa definitioner behandlar diskrimineringslagen olika områden där diskriminering kan uppkomma. Ett av dessa är *Utbildning* och nedan följer en redogörelse för vad lagen förpliktigar skolan till att göra i händelse av trakasserier.

Till att börja med fastställs att alla som opererar inom skolväsendet, i alla lägen, är förbjudna att diskriminera någon utifrån de tidigare uppräddade diskrimineringsgrunderna. Det spelar ingen roll om särskilda omständigheter gäller, skolan ska alltid vara en plats för alla (Diskrimineringslagen kap § 5).

Lagen är inte enbart till för att definiera vad diskriminering innebär utan reglerar även skolornas ansvar vad gäller anmälan och processen kring detta. I paragraf sju säkerställs att utbildningsanordnare är skyldiga enligt lag att utreda trakasserianmälningar och se till att förhindrande åtgärder sätts in.

3.4 Grundskoleförordningen

Denna lag behandlar mestadels den svenska skolplikten men tar även upp en punkt som är av intresse för den här studien. I kapitel tre återfinns bestämmelser kring att skolorna är skyldiga att upprätta elevvårdskonferenser där rektor, företrädare för elevvården samt klassföreståndare eller motsvarig skall

ingå. Elevvården kan alltså inte vara sammansatt hur som helst utan regleras enligt lag till dessa individer.

3.5 Skolans likabehandlingsplan

Det är detta dokument som är skolornas verktyg för att uppfylla skollagens krav på en plan över vilka åtgärder som skolan gör för att förhindra diskriminering. Hur en sådan plan skall se ut regleras inte i någon lag utan är något som skolorna på egen hand utformar. Det finns emellertid riktlinjer som statliga myndigheter har tagit fram för att underlätta arbetet för skolorna. I dessa skrifter finns framtagna exempel på och råd kring hur skolorna kan tillämpa lagen och arbeta förebyggande. Ett exempel på detta är Skolverkets *Allmänna råd och kommentarer för att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling* från 2012. Här finns det beskrivet vad en likabehandlingsplan bör innehålla för att vara godkänd. Planerna granskas varje år av *Skolinspektionen* för att säkerställa att kraven följs. Skolor som inte lever upp till dem får nedslag och tvingas åtgärda problemet inom kort. Skolinspektionen gjorde 2009 en sammanställning av skolornas arbete med likabehandling. Dessvärre visade det sig att många skolor uppvisade brister. Inspektionen redogör i undersökningen för vilka krav som ställs och vad de vanligaste felen hos skolor är. Enligt Skolverkets (2012) rekommendationer bör en likabehandlingsplan innehålla konkreta mål som utgår från slutsatserna av kartläggningarna och beskrivningar av de insatser som ska genomföras under året för att förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Vidare skall även en beskrivning av hur fördelningen av ansvar i dessa frågor ser ut samt en beskrivning av hur insatserna ska följas upp och utvärderas. Det skall även finnas rutiner för hur elever och deras vårdnadshavare ska göra för att anmäla diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling, hur personalen använder sin anmälningsskyldighet samt hur utredningarna dokumenteras. Slutligen bör det finnas en plan för hur eleverna skall medverka i det förebyggande arbetet.

3.6 Tidigare forskning

Skolan är ett område som utsätts för många kontroller, granskningar och undersökningar varje år. Det finns därför många arbeten som behandlar dess vardag. Under denna rubrik kommer relevant tidigare gjord forskning inom ämnet att presenteras.

3.6.1 Skolinspektionens granskning

Skolinspektionen, som är den statliga kontrollmyndigheten av skolan, genomförde 2010 en omfattande granskning av 50 speciellt utvalda skolor och deras arbete med trakasserier och kränkande behandling (Skolinspektionen 2010). Undersökningen grundar sig i lagstiftningen som tydligt markerar att trakasserier och diskriminering på inga villkor får förekomma i skolan.

Den tar dessutom stöd i FN:s barnkonvention, som Sverige skrivit under, som tydligt trycker på att alla barn måste skyddas från alla former av diskriminering. De undersökte skolor över hela landet för att kartlägga vilka eventuella brister som fanns. Resultatet varierar men flera faktorer som är intressanta för den här undersökningen går att konstatera. Skolinspektionens granskning visar att det förekommer kränkningar i skolan och att elever, i varierande grad, känner sig kränkta både av andra elever och av lärare. Det går även att se att anledningen till att eleverna känner en otrygghet är då vuxennärvaron är låg samt att det i flera fall visat sig att eleverna inte har förtroende för att de vuxna på skolan kan hjälpa till med sådana ärenden (Skolinspektionen 2010). Framförallt intressant för den här studien är att det på många skolor fanns en utarbetad plan för hur hanteringen skall gå till men att denna plan i många fall inte användes i praktiken. Kartläggning av problemen och uppföljning av arbetet saknades i många av fallen som Skolinspektionen granskat. Dessutom var lärarnas förhållningssätt till sitt eget språkbruk och reflektion över vilka normer undervisningen förmedlar i flera fall bristfällig (Skolinspektionen 2010). Detta ger en relativt negativ bild av skolans likabehandlingsarbete och är en ordentlig knäpp på näsan till skolor runt om i Sverige. Som följd av detta har Skolinspektionen utformat några rekommendationer som de vill att alla svenska skolor tar i beaktning

Skolinspektionen konstaterar att de skolor som inte har rutiner för hur det förebyggande, förhindrande och åtgärdande arbetet ska bedrivas omedelbart behöver upprätta sådana. De skolor som har rutiner måste förvissa sig om att dessa rutiner följs. Vuxennärvaron vid elevernas lektionsfria tid behöver säkerställas. Skolorna bör också undersöka om eleverna har förtroende för vuxnas förmåga att hantera utsatthet och arbeta medvetet för att höja förtroendet. Vidare rekommenderar Skolinspektionen att eleverna i högre utsträckning involveras i värdegrundsarbetet så att den kunskap och de erfarenheter de har tas till vara. Det är också av vikt att skolorna reflekterar över vilka förhållningssätt som råder samt genomför uppföljningar av arbetet i syfte att utveckla det. (Skolinspektionen 2010)

Vi kan här således läsa en rekommendation från Skolinspektionen som tydligt pekar ut vilka delar av verksamheten som är viktiga att skolorna ser över. Eftersom Skolinspektionen är den statliga kontrollmyndigheten för skolan som även fattar beslut om skolans vara eller icke vara kan en anta att det är av intresse för varje skola att uppfylla inspektionens rekommendationer.

3.6.2 Vi är alla lika inför lagen

Detta är titeln på en undersökning som gjordes vid Linköpings Universitet år 2008 av studenterna Zandra Johannson och Mattias Åkesson vid institutionen för beteendevetenskap och lärande. De genomförde en studie på gymnasiet där de jämförde hur lärare och elever ser på likabehandlingsarbete. Som grund för sin undersökning används lagstiftning samt de olika diskrimineringsgrunderna. Resultatet visar att elever och lärare i olika grad är överens om skolans arbete med dessa. Båda grupperna är tydligt eniga om att särbehandling på grund av kön förekommer på skolan i olika sammanhang. När det gäller trosuppfattningar och funktionshinder anser ingen av grupperna att det är något de aktivt jobbar med men att det samtidigt inte är något problem. Sexualitet upplevs av eleverna som tabubelagt medan lärarna anser att de arbetar aktivt med det. Etnicitet är något som grupperna är eniga om tas upp kontinuerligt. De är även medvetna om att det finns etniska grupperingar i skolan men ser det inte som något problem. (Johansson & Åkesson 2008)

Likabehandlingsplanen som finns i den undersökta skolan får godkänt av både elever och lärare även om de är medvetna om att alla mål inte efterlevs. De skyller detta på att de är svåruppnådda. Lärarna är självkritiska och menar att de saknar kompetens för att föra arbetet vidare. De uttrycker även en önskan om att fortbilda sig för att erhålla den eftersträvansvärda kompetensen.

Vad som blir tydligt i Johanssons & Åkessons undersökning (2008) är det faktum att även om eleverna på skolan är relativt nöjda med sin situation i skolan så betyder inte det att skolan har ett fulländat likabehandlingsarbete. Alla diskrimineringsgrunder måste efterföljas och lärarnas kompetens höjas för att de skall kunna vidareutveckla samtalen kring svåra frågor. En kan inte hoppa över frågor om funktionshinder bara för att det inte råkar vara aktuellt just på den aktuella skolan. Skolan skall förbereda eleverna för livet utanför skolan där eleverna med all säkerhet kommer stöta på personer olika dem själva.

3.6.3 Bångstyriga barn

Denna avhandling från 2013 är skriven av Klara Dolk vid Stockholms Universitet. Undersökningen behandlar hur makt, normer och delaktighet görs i förskolan. Dolk har i likhet med min studie gjort en kvalitativ studie av en enhet där hon noga studerat hur förhållandena ser ut. Studien undersöker framförallt på maktrelationer mellan barn och vuxna i skapandet av jämlikhet, jämställdhet och delaktighet. Detta blir i det här sammanhanget intressant när Dolk redogör för vilka normer som sätter agendan på förskolan och vad som anses vara ett normalt, tillåtet beteende vilket jag återkommer till nedan. Författaren använder sig av Michel Foucaults teorier om makt vilket innebär att makt inte enbart

sätts upp i form av fysiska regler och lagar utan snarare återspeglas i människors beteende och hur vi bemöter varandra. Vad en person antas veta, göra eller tycka påverkar sedan vem den tillåts vara. Dolk (2013) menar även att demokrati, välvilja, sympati och förståelse för allas lika värde inte är något som kan tvångsinläras till passiva barn. Istället menar hon att barnen måste vara aktiva och delaktiga i denna process. Exempelvis kan demokrati inte bara läras ut i teorin utan måste också praktiseras för att barnen skall få en känsla för vad det innebär.

Några viktiga skeenden som Dolk (2013) observerat är exempelvis att svåra ämnen ofta undviks om det inte finns en *direkt* anledning till att ta upp det. Personalen i Dolks undersökning menar att de skyddar barnen genom att inte samtala om svåra och obekväma saker. Detta menar Dolk inte gynnar barnet och dessutom berövar det på en mänsklig rättighet, att få tillgång till dessa samtal och lära sig förstå att människor är olika men är lika mycket värda. Vidare så kan hon också konstatera att när ett barn betar sig illa (utanför normen) så beskylls ofta barnet för att inte förstå eller så beskylls personalen för att vara för undermålig. Dolk (2013) menar att det inte behöver vara någon person som det är fel på utan att den pedagogiska angreppspunkten inte var lämplig för det momentet. Det finns alltså, visar Dolk, oftast lösningar på konflikter som handlar om vilket förhållningssätt en väljer.

I avhandlingens fjärde kapitel diskuterar Dolk barnens delaktighet i likabehandlingsfrågor. Det kommer där fram en intressant maktaspekt. I sitt arbete har Dolk kunnat konstatera att det finns flera områden där de vuxna fattar beslut och bestämmer åt barnen för att de anser att barnen är för små för att förstå ämnena. De vuxna menar att processen försvåras eftersom vissa ämnen är känsliga och svårhanterliga för barnen och därför är det bättre att de vuxna fattar de beslutet för barnens bästa (Dolk 2013: 131-133). Det här är såklart problematiskt eftersom barnen ställs helt utanför och inte kan påverka beslut som är viktiga för deras egna liv.

Till sist bör i det här sammanhanget nämnas att Dolk (2013) diskuterar en intressant tes kring hur pedagogiken kan utformas för att tillmötesgå och inkludera även barn som befinner sig någonstans utanför det som anses vara normen i sitt beteende. Hon menar att normerna uppstår i vårt liv tillsammans. Där vi sätter gränserna, där är dem. Om en som pedagog ständigt upprepar det annorlunda och visar på hur normen endast är en av många lösningar kommer till slut synen på vad som är normalt och vad som är annorlunda att förändras och försvinna. Om vi tillsammans är accepterande så inkluderar vi. Undervisningen bör således vara något som vidgar spannet av vad som är möjligt och på så sätt utmanar och tillslut även uttraderar föreställningen om vad som är (o)normalt.

4. Teori

Ovanstående bakgrund behandlar de dokument som skolan har att rätta sig efter och beskriver vilka förutsättningar som skolan skall jobba efter. Vi kan även tydligt se vad skolan förväntas göra och hur en förväntas agera kring frågor om diskriminering. Det finns flertalet delar i dessa dokument där relativt komplexa begrepp används och där tolkningarna kan se olika ut beroende på vem som tolkar dem. Det är även så att mycket av det arbete som beskrivs kräver en stark teoretisk förankring i skolan och en hög medvetenhet hos såväl lärare som övrig personal. Detta avsnitt avser att ge en teoretisk ingång till skolornas arbete för att förtydliga vad arbetet som beskrivs i lagar, planer och dokument kan innebära samt ge en inblick i några av de verktyg som kommer ligga till grund för den kommande analysen.

4.1 Normkritik

Detta begrepp kan vara en central del i arbetet med likabehandling och något som ofta diskuteras när det handlar om likabehandlingsarbete i skolan (Brade m.fl. 2008: 15). Det är även ett begrepp som kan definieras och tolkas på många olika sätt vilket gör det känsligt men inte desto mindre viktigt. Framförallt är normkritik ett teoretiskt begrepp som numera används i vardagen i samband med beskrivning av likabehandlingsarbete. Normkritisk pedagogik har sin grund i *queerteori* och mycket av tankarna hämtar inspiration därifrån men även från teorier om intersektionalitet, som beskrivs i nästa avsnitt (Brade m.fl. 2008:196) Ett synsätt som hämtas från bland annat queerteori är att normer är något socialt konstruerat, något som görs. Det betyder således att normer går att förändra med hjälp av exempelvis beteendemönster. De diskrimineringsgrunderna som uppmärksammas i diskrimineringslagen används inte sällan som grund även när det gäller vilka normer som råder i samhället. Normkritik står inte inskrivet i lagen eller i styrdokumentet men med ett utvecklat synsätt på vad det innebär att arbeta aktivt mot diskriminering och kränkande behandling kan normkritiken sägas vara ett lämpligt verktyg. Då ett normkritiskt arbetssätt kan sägas vara ett medel till att uppfylla de krav som finns beskrivet i lagar och styrdokument är det emellertid intressant att använda det som ingångspunkt i analysen av materialet från intervjuerna.

Vad som utmärker ett normkritiskt synsätt eller en normkritisk undervisning är att syftet med det är att arbeta bort våra föreställningar om vad som är normalt kontra avvikande. På så sätt räcker det inte med att uppmärksamma ungdomar i skolan om att de ska vara snälla mot alla oavsett om en uppfattas som ”normal” eller inte. Ett sådant arbetssätt missar chansen att förhindra och förändra maktstrukturen som finns underliggande i ett sådant påstående. (Brade m.fl. 2008: 24-25). Det är viktigt i det normkritiska arbetet att synliggöra vilka maktstrukturer och privilegier som finns och samtidigt arbeta med att

motverka dessa. Maktstrukturer finns även i det tysta, vilket kan göra arbetet med att synliggöra dem svårt. Kevin K Kumashiro diskuterar i en artikel i *Tidskrift för genusvetenskap* (nr 1, 2009) hur det som inte läggs fokus på eller behandlas automatiskt inte är lika viktigt och därmed avvikande (Bromseth m.fl. red. 2009: 16). Kumashiro diskuterar vidare att för att upphäva maktstrukturer är det inte tillräckligt att tala om att även det *andra* är lika mycket värt. Värderingen i att något är just det andra skapar i sig en hierarkisk ordning. Då skolans arbete skall genomsyras av acceptans, inkludering och medvetenhet är det viktigt att den här typen av arbete finns med i skolans vardag. Det innebär att lärarna behöver se över allt ifrån läromedel och undervisningsmetoder till sina egna föreställningar och för givet tagande. Det normkritiska arbetet går framförallt hand i hand med det som enligt läroplanen skall vara främjande arbete på skolorna. I det arbetet ingår att motverka maktstrukturer och synliggöra normer som missgynnar personer av olika anledningar. Därför behöver skolorna tydligt redogöra för hur normer påverkar folk på skolan och hur de kan arbeta med att motverka det. Detta underlättas om skolan har gemensamma strategier för hur detta skall ske och att alla på skolan arbetar åt samma håll (Brade m.fl. 2008: 54-55).

Detta kan låta som en enkel åtgärd som tycks självklar. Självklart skall ingen diskrimineras eller kränkas. Problemet är emellertid att normerna och undervisningen i skolan är djupt rotad i våra kulturella föreställningar om rätt, fel, bra och dåligt att de sällan märks eller uppmärksammas som just normer. I boken *I normens öga* beskriver Brade m.fl (2008: 195) normer som underförstådda regler i en social gemenskap. Normer är, menar författarna, vad som är önskvärt/naturligt/normalt kontra oönskat/onaturligt/onormalt. Kumashiro (2009) redogör för vad det kan innebära att flytta perspektiv och ifrågasätta det som tas för givet. Han menar att det handlar om att revidera vad hela konceptet skola innebär och hur aktiviteten skola går till. Hur fungerar en lektion? Vilka ämnen läser vi och varför? Vem går i vilken klass och varför? Det här är såklart svåra frågor men det är den typen av ifrågasättande som kan leda till normbrytande undervisning. Kumashiro menar att synen på vad som är allmänriktigt begränsar undervisningen eftersom det sätter ett socialt stigma kring skolans praktik. På grund av detta blir det som avviker mot vad som anses allmänriktigt vara moraliskt fel och kontraproduktivt. Han menar även att anledningen till att detta fortsätter är eftersom det är bekvämt, något vi känner till och är trygga med. (Kumashiro 2009: XXXV). Den här typen av fasta ramar där saker och ting sker i en viss ordning och enligt vissa bestämmelser som anses allmänriktiga och sunt förnuft privilegierar vissa grupper och lämnar andra i marginalen beroende på kön, etnicitet, klass, religion, sexualitet, handikapp eller ålder. Därför behöver de utmanas.

I sin bok *Against Common Sense* (2009) påvisar Kumashiro fyra olika delar av skolans arbete som behöver ses över för att förändra och förbättra arbetet till att bli normkritiskt. Ett första steg är att förbättra och förenkla vardagen för de som traditionellt blivit illa behandlade. Skolan behöver se till att förutsättningar för att alla skall kunna ha samma möjligheter finns. Det kan handla om exempelvis tillgänglighet för rullstolsburna, hörselslingor eller specialundervisning. Vidare behöver synen på vad som anses vara annorlunda förändras och istället behövs det jobbas med samhörighet. Skolan skall, menar Kumashiro, inte sträva efter att eleverna skall acceptera folk som är annorlunda utan istället försöka inkludera det annorlunda i det normala. På så sätt bryts maktstrukturerna. Fördomar bygger ofta på myter. De ska skolan sträva efter att plocka bort. Den tredje strategin innebär att skolan ska synliggöra maktstrukturer så att eleverna själva märker dem och kan ta avstånd. Det är här viktigt att skolan även diskuterar saker som eleverna drar nytta av och varför vissa egenskaper aktas högre än andra. Slutligen beskriver Kumashiro den sista och svåraste delen av ett normkritiskt arbete. Han menar att det finns en inbyggd vilja att lära sig och lära ut det som förväntas. Det är lätt för lärarna att hålla sig till normen eftersom de då inte riskerar att bli ifrågasatta och motarbetade. Ofta är det även så att lärarna lär ut det som de själva har lärt sig och för samma typ av kunskap vidare till nästa generation. Om en börjar lära ut nya saker kan det lätt blir obekvämt. Därför är det nödvändigt att lära eleverna att omfamna ny kunskap och som lärare inte ha förutsägbar undervisning med enbart det förväntade innehållet på det förväntade sättet.

En viktig skiljelinje skall dock dras mellan normkritisk pedagogik och toleranspedagogik. Det är nämligen lätt att de båda kan förväxlas eller smälta samman. Båda två arbetssätten handlar om att jobba mot diskriminering men tillvägagångssätten (och resultaten) skiljer sig. Brade m.fl. (2008: 197) beskriver toleranspedagogik som ett arbetssätt som går ut på att få ”vi” att acceptera ”dem”. Personer som står nära normen skall alltså lära sig att acceptera, tolerera, att det finns människor som är annorlunda och avvikande från normen men att dessa personer ändå är lika mycket värda. Även Kumashiro (2009: XXV) beskriver en skillnad mellan att lära ut ”en bättre norm” och att ha ett kritiskt förhållningssätt till normer (oavsett vilken norm som diskuteras). Den normkritiska pedagogiken handlar alltså inte om att få eleverna att vara snälla mot alla, även de ”avvikande”. Det handlar om ifrågasättande av normer och ett synliggörande av vad dessa normer sedan resulterar i. Kumashiro (2009: XXVI) påpekar hur obekvämt detta kan upplevas av såväl lärare som elever eftersom även de normer som gynnar en själv kommer ifrågasättas och omvärderas.

Normkritisk undervisning är en mycket komplex fråga som behandlar många stora områden i skolans värld. Det betyder dock inte att det är genomförbart, men det krävs kunskap, vilja och en hel del

samarbete. För att kunna bedriva den typen av undervisning krävs det att en är insatt i många teorier som tex queer, postkolonial, feministisk, kritisk med flera, vilket såklart kräver utbildning även för lärarna.

4.2 Intersektionalitet

Som tidigare beskrivits skall skolans likabehandling grunda sig i de diskrimineringsgrunder som lagen satt upp. Dessa är kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder och funktionsnedsättning. Genom att ha ett sådant brett fokus på sitt likabehandlingsarbete kan skolan sägas vara i behov av att införliva ett *intersektionellt perspektiv*. Att ha ett sådant perspektiv kan även hjälpa till att implementera den normkritiska undervisningen eftersom begreppen på många sätt är sammanlänkade. För att få en bättre förståelse vad detta perspektiv innebär och vad det ställer för krav på verksamheten följer nedan en genomgång av begreppet intersektionalitet.

Genom att ha ett intersektionellt perspektiv tar en hänsyn till att samhället består av flera olika lager av maktstrukturer och att dessa på flera olika sätt vävs samman och skapar hierarkier. Tina Mattsson ger i sin bok *Intersektionalitet i socialt arbete* (2010: 18) ett tydligt exempel, med kön som utgångspunkt. Hon visar att det inte räcker med att säga att det finns *ett* ideal för hur en kvinna skall vara. Detta beror på att det i olika samhällsklasser, i olika religioner etcetera finns flertalet bilder av vad som gör en riktig kvinna. Mattsson menar vidare att även sexualitet spelar in då en lesbisk kvinna inte möter samma fördomar eller förväntningar som en heterosexuell kvinna. Livet för en vit, heterosexuell, medelklasskvinna ser väldigt olika ut jämfört med en svart, lesbisk, arbetarklasskvinna. Fokus, påpekar Mattsson (2010: 20), ligger på att dessa skillnader och olika kombinationer av kategorier skapar ojämlikhet. De vanligaste kategorierna som uppmärksammas i det intersektionella perspektivet är klass, kön, etnicitet, ålder och sexualitet men givetvis kan även variabler som religion och funktionshinder läggas in. Intersektionalitet handlar i grund och botten om att ”belysa hur maktstrukturer och kategorier vävs samman och påverkar varandra” (ibid: 17) men vilka kategorier som är relevanta kan variera från gång till gång.

Intersektionalitet kan på många sätt överföras till skolans verksamhet och den normkritiska pedagogiken. Perspektivet är inte enbart relevant för att det uppmärksammar de diskrimineringsgrunder som återfinns i lagen utan även för att en med ett intersektionellt perspektiv kan omvärdera vad som är viktig kunskap och hur detta står i relation till makt. Det är emellertid av vikt för skolan att inte enbart arbeta avskilt med de olika diskrimineringsgrunderna. Ofta blir människor utsatta för diskriminering i en

kombination av de olika grunderna och för att förstå och komma tillrätta med problemet är det viktigt att skolan ser den flerdimensionella diskrimineringen.

Skälet till att vi placerar intersektionaliteten inom den kritiska traditionen är att vi ser att detta perspektiv öppnar för ett ifrågasättande av gamla och nya sanningar samt även för en självkritisk reflektion över den akademiska praktikens hegemoniska karaktär [...] Kunskapsproduktionen är djupt förankrad i samhällets ideologiproduktion vare sig det handlar om legitimerade föreställningar om den samhälleliga ordningen eller om subversiva diskurser som syftar till att utmana och förändra denna ordning. (de los Reyes & Mulinari 2005: 14-15)

Intersektionaliteten erbjuder alltså ett sätt att ifrågasätta normer och värderingar på ett sätt som stämmer väl överens med de teorier Kumashiro (2009) beskrivit kring normkritisk pedagogik och är således en väg in i det arbetssättet. Kumashiro talar även om vikten av att ifrågasätta och synliggöra maktstrukturer oavsett om de gör en gott eller inte. Tina Mattsson (2010: 80-82) diskuterar bland annat hur normer och hierarkier uppstår i diskussioner om ”vi” och ”dem”. Hon visar hur olika egenskaper sätts mot varandra i dikotomier där den ena anses vara högre stående än den andra. Detta leder till en maktobalans och ett exkluderande av de som anses tillhöra ”dem”.

En intersektion som är särskilt intressant i det här sammanhanget men som ofta faller bort i fråga om diskriminering är *ålder*. Jeanette Sundhall skriver i sin rapport *Kan barn tala* (Sundhall 2012) om hur barn ofta åsidosätts i beslut som i högsta grad berör dem själva. Det finns en tydlig maktobalans mellan barn och vuxna där vuxna är de som får möjligheten att definiera vad som är ”barns bästa” (ibid: 27). Sundhall menar vidare att barn på grund av sin ålder utesluts från viktiga beslut som rör dem och att strider mot Barnkonventionen. Där står nämligen att barn skall ha rätt att inkluderas i beslut som direkt påverkar dem (ibid: 29). Att definiera vad barns bästa är utan att inkludera barnet självt i skapandet av den definitionen blir på många sätt problematiskt. I Sundhalls diskussion framkommer även att en generell definiering av ”barn” är väldigt svår eftersom alla barn är unika och har olika behov. Därför måste varje individuellt barn få komma till tals kring sin egen situation och föra fram vad just det barnet upplever som bäst.

Intersektionalitet och normkritik är två teoretiska begrepp med tydlig koppling till det likabehandlingsarbete som presenterats tidigare. Att sätta sig in i och praktisera dessa begrepp kan vara

ett sätt för skolan att nå framgång i sitt försök att svara mot de krav som ställs i lagar, styrdokument och likabehandlingsplaner.

5. Metod

5.1 Val av metod

Valet av metod har baserats på vad som kan anses vara den mest lämpade för att kunna svara mot undersökningens syfte vilket i detta fall resulterat i genomförande av kvalitativa intervjuer. Trost (2005: 14) beskriver just att de kvalitativa intervjuerna är lämpliga i fall där förståelse av människors tankar och resonemang är ett önskvärt resultat. Resonemanget bakom mitt val av metod grundar sig framförallt i mitt intresse för att försöka ta reda på respondenternas *attityder* och *upplevelser* kring ämnet i fråga. Eftersom jag har för avsikt att tolka för att förstå, vilket Stensmo (2002: 14) beskriver som grunden i humanistisk forskning, lämpar sig emellertid den kvalitativa metoden väl. Intervjuerna kommer att ske på den grundskola som fungerar som exempel i min studie. Intervjuerna sker med såväl vuxna med olika roller på skolan som elever då undersökningens jämförande perspektiv kräver en varierad respondentgrupp. Då dessa grupper skiljer sig åt utformas anpassade intervjuguider till de olika personerna. Dalén (2007) beskriver semistrukturerade intervjuer som en form av intervju där samtalet inriktar sig ”på bestämda ämnen som forskaren har valt ut i förväg” (Dalen 2007: 31). Detta innebär att det, innan intervjuerna ägde rum, hade framställts teman som utfrågningen utgick i från och därefter konstruerades en intervjuguide som användes under intervjuerna.

5.2 Urval

Urvalet skedde genom ett så kallat *subjektivt* urval (Denscombe 2000: 23). Skolan där elever och skoltjänstepersoner har intervjuats fanns sedan tidigare i mitt kontaktnät och det föll sig därför naturligt att genomföra studien där. Eftersom studien är begränsad till en skola, och inte går att generalisera, fungerar den som en exempelstudie på hur det kan se ut i *en* av många stockholmsskolor.

De intervjuade skoltjänstepersonerna valdes ut på grund av sin roll på skolan. Syftet var att få en så bred insikt i arbetet som möjligt. Därför har intervjuerna skett i olika segment på skolan. Rektor har det övergripande ansvaret och skall ha insyn i all verksamhet på skolan. Kurator och specialpedagog har en speciell roll då de ofta träffar på elever som behöver någon form av stöd och därför kan antas ha en djup inblick i hur skolans arbete för att hjälpa dessa elever ser ut. Läraren/mentorn är den som får representera ”golvet”. Hen är den som träffar eleverna varje dag i det ordinarie arbetet. På så sätt bildar de intervjuade skoltjänstepersonerna en röd tråd uppifrån ledningen och ned till eleverna.

Eleverna valdes ut med hjälp av flera urvalsomgångar. För att få en så stor spridning av åsikter som möjligt valdes elever från olika årskurser, valet föll på åk 5, åk 7 och åk 9. Det går även att anta att

elever i olika åldrar upplever skolan på skilda sätt eftersom de går igenom olika stadier. I de aktuella klasserna informerades eleverna om projektet och vad medverkan på en intervju innebär. De som sedan kände sig intresserade fick med sig en lapp hem för vårdnadshavares påskrift. Av de lappar som sedan kom tillbaka gjordes ett slumpmässigt urval. Sammanlagt intervjuades sju personer, fyra vuxna och tre barn.

Likabehandlingsplanen som figurerar i den här undersökningen och alltså tillhör den skola där undersökningen är gjord är nyligen färdigställd. Tidigare version av planen fick nedslag från skolinspektionen på grund av bristande rutiner vid framförallt akuta händelser. Planen har sedan nedslaget genomgått en omfattande revidering och i princip gjorts om från grunden. Som verktyg har skolan använt verktyget *Plan för skolan* som tillhandahålls av Diskrimineringsombudsmannen. Vidare har de tittat på andra godkända planer, från andra skolor för att se till att alla vitala delar finns med.

5.3 Förberedelse för intervjuerna

I ett tidigt skede i min studie åkte jag ut till skolan och tog kontakt med de skoltjänstepersoner jag var intresserad av att intervjua. Jag förklarade vad min studie gick ut på och de gav alla sitt medgivande. Vi kunde direkt boka in tider som passade dem. Eleverna kontaktades i sina klasser. När urvalet väl skett kontaktade jag lärarna och bad dem informera eleverna om vem som blivit utvald. Inför intervjuerna utformades intervjuguiden till respektive kategori (bil. 1,3,4 och 5). Där togs hänsyn till vilken roll personen har på skolan och vilka specifika kunskaper/erfarenheter som var intressanta. Thomsson (2008: 61) beskriver hur temauppbyggda intervjuer kan vara fördelaktigt när en vill ha ett fritt samtal men även viss styrning från intervjuarens sida. Mallarna konstruerades enligt denna modell. Intervjuguiderna gick även på remiss till handledare och reviderades sedan till en slutgiltig version. Jag valde att inte lämna ut intervjuguiderna i förväg eftersom jag föredrog att de intervjuade svarade spontant. Om de hade fått chansen till förberedelse bedömdes risken för förkonstruerade och tillrättalagda svar allt för hög.

5.4 Genomförande av intervjuerna

Intervjuerna skedde på avskilda platser där intervjun kunde göras ostört. Som Trost (2005: 44) föreslår tillfrågades respondenterna om de hade några önskemål om plats för intervjun. I de fall detta förekom skedde intervjun där, i övriga fall gavs ett förslag om ett avskilt ställe vilket accepterades av respondenten. I ett av fallen (eleven i åk 9) fanns dock insyn till rummet och respondenten stördes bitvis av förbipasserande elever. I övriga fall skedde intervjuerna ostört. För att kunna återkomma till vad som sades spelades samtalen in digitalt. Innan inspelningen sattes igång upprepades studiens syfte och vad

respektive respondent har för roll i den. Det förklarades även vad som gäller kring anonymitet, vilka rättigheter de intervjuade har och vad informationen kommer användas till. Respondenterna fick även möjlighet att ställa frågor innan inspelningen började. Samtliga intervjuer var semistrukturerade och respondenterna tilläts tala fritt kring de på förhand bestämda teman. Samtliga intervjuer pågick i cirka 30 minuter och inga komplikationer uppstod.

5.5 Tillförlitlighet

Eftersom denna studie är av kvalitativ art är det, som Trost (2005: 111) beskriver inte aktuellt att tala om någon konstans. Förändringar är oftast vad en är ute efter och studien kan inte sägas gälla för framtiden eller för andra skolor. Studien skall istället ses som ett exempel på hur det kan se ut i en Stockholmskola. Däremot finns metod och tillvägagångssätt beskrivet och bifogat i undersökningen vilket gör det möjligt att återskapa en liknande studie på nytt för att undersöka om förhållandena förändrats och/eller ser likadana ut vid någon annan skola. Trost (ibid) tar även upp faktorn *objektivitet* som bidragande till studiens reliabilitet. Det skall därför nämnas att flertalet av de intervjuade innan tillfället för studien kände till mig. Jag har på olika sätt varit i kontakt med skolan tidigare och därför byggt en relation med personal och elever. Några av de vuxna samt en elev hade aldrig träffat mig tidigare. De intervjuades relation till mig som intervjuare kan ha spelat in i deras val av svar. Undersökningen är även min tolkning av det material som har framkommit där jag, som forskare själv är ansvarig för vad som belyses och lyfts fram. Det kan emellertid vara så att andra forskare, med andra förutsättningar skulle ha sett resultatet på ett annat sätt. Även min sociala position är något som spelar in i vilket resultat som blir tillgängligt. Thomsson (2008: 40-41) påpekar att det sociala spelet mellan informant intervjuare kan ha stor inverkan på vad som sägs. Beroende på hur personerna kan förhålla sig till varandra kan svaren variera. Faktorer som kan spela in i detta är exempelvis kön eller ålder. Därför redovisas resultatet så grundligt sätt som möjligt för att var och en skall ha möjlighet att själv få klart för sig var som sagts och uttryckts.

5.6 Etiska aspekter

I studien har vetenskapsrådets fyra huvudkrav för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning följts. Dessa finns till för att värna om individens trygghet och säkerhet (Vetenskapsrådet 2002). De fyra kraven är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. *Informationskravet* innebär att forskaren måste informera deltagarna om studiens syfte samt vad deras roll i studien är. Forskaren är även skyldig att informera om frivillighet och rätt att avbryta sin medverkan. Detta uppfylldes då de intervjuade skoltjänstepersonerna muntligt informerades om just detta. Informationen upprepades även vid intervjutillfället för att undvika att något missats. Alla

tillfrågade gav efter detta sitt medgivande. De intervjuade eleverna är minderåriga och därför informerades även vårdnadshavare om studiens syfte och om elevens rättigheter (bil. 2). Eleverna fick även de ta del av brevet men informerades även muntligt, dels vid tillfrågan och senare vid intervjutillfället. Med vårdnadshavares underskrift och elevernas godkännande kunde intervjuerna genomföras i enighet med informationskravet samt *samtyckeskravet*. Det senare innebär att studien endast får genomföras efter det att samtliga inblandade har gett sitt medgivande till att delta och i de fall som minderåriga finns med i bilden skall vårdnadshavare ha samtyckt innan studien går vidare. Som synes i bilaga 2 informerades även om att eleverna kan avbryta sin medverkan när som helst utan konsekvenser vilket även meddelades muntligt till de intervjuade skoltjänstepersonerna.

När det gäller det tredje kravet, *konfidentialitetskravet*, så har alla igenkänningsfaktorer plockats bort ur undersökningen. Namn, kön, område/skola är alla utelämnade ur undersökningen. Eleverna benämns med sin årskurs och skoltjänstepersonerna med sin titel. Inga övriga personuppgifter eller länkar till personerna finns bevarade på något sätt. Respondenterna informerades även om att detta kommer att ske och har godkänt det. Materialet (de inspelade intervjuerna) kommer förvaras utom räckhåll för allmänheten. Därmed uppfylls även *nyttjandekravet* som innebär att materialet inte får föras vidare i kommersiellt eller icke-vetenskapligt syfte.

5.7 Avgränsning

Studien är genomförd på *en* av Stockholms högstadieskolor. Då antalet undersökta skolor är mycket begränsat är resultatet av studien inte möjligt att generalisera. Motiveringen bakom valet att endast undersöka en skola ligger, förutom i tidsaspekten, i att det behövdes djupgående samtal med flera individer för att på ett lämpligt sätt svara mot studiens syfte. Om undersökningen hade inkluderat flertalet skolor är det möjligt att resultatet hade blivit annorlunda. Även de utvalda respondenterna är begränsade. Rektor, specialpedagog och kurator är relativt begränsade roller på en skola men lärare finns det många av och i denna studie ingår endast en. Givetvis är det möjligt att andra lärare hade kommit med andra åsikter vilket gett en förändrad bild. Detta är även sant för elevintervjuerna. Det finns flera faktorer som skulle kunnat förändra resultatet i studien. Alla elever fick samma information och fick anmäla sig frivilligt för att delta då samtyckeskravet (Vetenskapsrådet 2002) är viktigt att uppfylla. Detta utesluter alla elever som inte vill eller tror sig kunna delta i en intervju och därmed elimineras deras eventuella åsikter. Att vårdnadshavare behövde läsa brevet (bil. 2) och sedan skriva under kan även det väcka problem för vissa. Det finns elever vars vårdnadshavare, av olika anledningar, kan ha svårt att läsa och ta till sig den typen av skriftlig information. Det finns elever vars vårdnadshavare har hög arbetsbelastning och inte har tid att ta del av informationen. Allt detta kan påverka vilka elever som

tillslut lämnade in lappen och kunde delta i den slumpmässiga utlottningen. Dessa faktorer är något som jag är medveten om och som jag tar med i beräkningen i min analys av resultatet.

5.8 Analysmetod

Intervjuerna spelades, som nämnts ovan, in. Därefter transkriberades de efter urval och sammanfördes i redigerade anteckningar. Anteckningarna ger en bra överblick kring respondenternas svar. Materialet har till viss del redigerats på så vis att talspråkliga uttryck har tagits bort ur transkriberingen. Svaren i det insamlade materialet har, för att kunna analyseras i linje med undersökningens frågeställningar, kategoriserats in i passande kategorier. Denscombe (2009: 137, 377) talar om detta som *öppen tolkning*. Denna metod innebär att en ställer allmänna frågor till det insamlade materialet för att få en så bred bild som möjligt av vad det uttrycker. Materialet systematiseras utifrån de generella teman och samband som hittas. Det första ledet i kategoriseringen var att se vilka frågor i intervjuguiden (se bil. 1,3,4,5) som svarade mot vilken del i undersökningens frågeställning. När svaren blivit indelade i kategorier kan de sedan ställas mot varandra för att närmare se likheter och skillnader. Materialet redovisas sedan i de kategorier som fastställts och slutligen i en jämförande del där de olika skoltjänstepersonernas och elevernas svar sammanförs och jämförs. I de utdrag som finns i den löpande texten kommer initialen **O** markera när det är jag som uttalar mig i samtalet. Eleverna markeras med **E5**, **E7** och **E9** (siffran representerar respektive årskurs). Skoltjänstepersonerna kommer att markeras med initialen för respektive titel. Således **K** för kurator, **R** för rektor, **L** för lärare och **S** för specialpedagog.

6. Resultat & Analys

I denna del kommer resultatet av undersökningen presenteras tillsammans med en analys av det som framkommit. Avsnittet är uppdelat i tre delar med ett avsnitt för eleverna, ett för skoltjänstepersonerna och sedan en avslutande jämförelse mellan de båda grupperna. Varje grupp är indelad i kategorier som kan sägas motsvara de frågeställningar som undersökningen har för avsikt att svara mot.

6.1 Eleverna

Under den här rubriken kommer resultatet för intervjuerna med eleverna att redogöras. I slutet av varje punkt sammanfattas resultaten i en analysdel kopplad till undersökningens frågeställningar.

6.1.1 Metoden: Arbetet med likabehandling

Detta avsnitt syftar till att svara på frågeställningarna *Hur ser skolans arbetsprocess kring likabehandling ut* och *Hur arbetar skolan aktivt för att främja likabehandling*.

6.1.1.1 Planen

I samtalen med eleverna blev de tillfrågade om de kände till likabehandlingsplanen. Gemensamt för alla tre årskurser var att *ingen* av dem kände till den eller visste vad som stod däri. Således kände ingen av eleverna att de haft någon som helst inverkan på innehållet. I relation till frågan om eleverna kände till planen så tillfrågades de även om vad de tror står i planen. Alla elever hade en relativt klar men översiktlig bild av vad likabehandling innebär men eftersom de inte kände till planen kunde de enbart redogöra för likabehandlingsarbete generellt.

- Vad menas med likabehandling tror du?

E5 - Ja, att alla blir lika behandlad. Alla är lika mycket värd

- Känner du till likabehandlingsplanen?

E7 - Nej, jag vet inte vad det är för nått

- Känner du till likabehandlingsplanen?

E9 - Nej och jag vet inte vad som står där

- Vad är likabehandlingsarbete?

E9 - Det man ska göra när nån blir behandlad fel

Eleverna är alltså medvetna om att det finns ett arbete på skolan men den fysiska planen känner de inte alls till. De vet i grova drag vad likabehandlingsarbete innebär men kan inte på något sätt hänvisa till skolans officiella plan. Eftersom eleverna inte känner till planen och inte heller varit med i processen

kring utformandet kan en även anta att de står utan vetskap i hur själva arbetet gått till. Själva arbetsprocessen kring likabehandling/kränkingsärenden återkommer vi till senare i intervjun.

Det skall även sägas att den här likabehandlingsplanen visserligen är ny men det är egentligen inget konstigt eller något undantag. Även om planen är ny är det viktigt att eleverna känner till den. Skolan *skall*, enligt Skolinspektionens rekommendationer (Skolinspektionen 2009: 7), skriva om och uppdatera sina planer inför varje läsår och det är rimligt att påstå att eleverna borde ha haft kännedom om att likabehandlingsplanen på skolan existerar även om de inte var helt bekanta med den nya versionen då den inte hunnit presenteras fullt ännu. En kan därför anta att arbetet med att förankra likabehandlingsplanen hos eleverna under tidigare år inte fungerat särskilt väl eftersom eleverna inte visade kännedom till vad en likabehandlingsplan innebär.

6.1.1.2 Det främjande arbetet

Då eleverna har en uppfattning om vad likabehandling är kunde samtalen gå vidare till att behandla deras uppfattning av skolans främjande arbete. Som syns i citaten nedan var eleverna eniga om att detta arbete inte påträffats i någon större utsträckning utan att ämnen som *antimobbning, kränkningar etcetera* endast togs upp när någonting inträffat.

E5 - Vi har pratat om sånt i hela klassen om viktiga saker. För det har hänt saker i klassen och då har vi tagit upp det även om alla inte ingår för att det är så viktigt. Vi har pratat om att alla är lika värda. Det får inte vara så att en grupp går på en.

Eleven uttrycker klart och tydligt att ämnen som berör likabehandling har tagits upp i klassen och att de diskuterat vad som hänt och varför vissa beteenden inte är acceptabla. Hen understryker också att det är viktiga frågor. Däremot framgår det i samtalet att dessa frågor inte tagits upp i förebyggande syfte utan snarare uppfattar eleven det som att de pratat om mobbning eller kränkning i samband med att det har hänt något i klassen.

E7 - Ja, vi har väl pratat om det när det har hänt något men inte gått in så mycket på detalj

E9 - Nej, vi har inte pratat något särskilt om det men det skulle kanske vara bra. Eller ja, alltså man förlorar ju inget på det

Samtliga elever redogör för liknande upplevelser. Att prata om likabehandling i förebyggande eller främjande syfte har de ingen erfarenhet av. Ämnet tas upp vid behov, i samband med en händelse.

Det är anmärkningsvärt att eleverna inte upplever att de arbetat med likabehandling annat än i akuta fall när något inträffat. Självklart är det viktigt att lyfta händelser som sker i klassen men läroplanen och skollagen säger tydligt att skolan skall arbeta med att förebygga den typen av händelser. Det är emellertid bara eleven i åk 9 som nämner att det skulle kunna vara ett positivt inslag om det togs upp. En viktig aspekt av detta är även att det främjande arbetet kan vara svårupptäckt för eleverna. Att skolan arbetar med att inkludera alla, skapa en vi-känsla, motverka rasism eller bygger sin undervisning på normkritik är inte nödvändigtvis något som eleverna ser som förebyggande diskrimineringsarbete. Det går dock att hävda att elevernas medvetenhet kring sådana frågor är av vikt och att det kan anses fördelaktigt om eleverna har en uppfattning i och kring dessa frågor.

6.1.2 Resultatet: Hur fungerar det

Detta avsnitt syftar till att svara på frågeställningen *Finns det någon skillnad mellan skolans teoretiska angreppspunkt och upplevelsen av det praktiska utförandet?*

6.1.2.1 Upplevelsen och erfarenheterna av skolans arbete

För att ta reda på hur eleverna uppfattar skolans arbete ställdes en rad olika frågor. Samtalen rörde bland annat egna erfarenheter av kränkningar, vad eleverna tror/tycker de skall göra när något händer och vad de tänker att skolan gör om ett ärende uppstår.

Det överlag mest framstående i dessa frågor var att ingen av eleverna upplevde att det förekom kränkningar eller mobbning i någon större utsträckning. De var alla medvetna om att det då och då uppstår incidenter men det var inget som någon av dem ansåg vara ett problem på skolan. Samtliga hade emellertid sina egna förklaringar till detta, förklaringar som skiljer sig något åt.

O - Vad är en kränkning?

E5 - Jag tror att det är att när man gör något med ord. Man säger fula ord så någon blir ledsen. Det får man absolut inte göra

O - Händer det att folk gör det?

E5 - Ja, jag tror det

O - Ok vad gör de då?

E5 - Säger fula ord om utseende eller hy eller så

O - Vet du vad skolan gör när någon säger så?

E5 - Jag vet inte

O - Känner du till någon som har blivit kränkt?

E5 - Inte direkt

Vi kan här se att eleven känner till att kränkningar kan bestå av verbala nedsättande uttryck. Eleven lägger fram utseende och hudfärg (hy) som exempel på vad för typ av verbala kränkningar som hen uppmärksammat på skolan. Eftersom hen inte känner någon som blivit kränkt fortsätter samtalet med

diskussioner kring vad detta kan bero på. Eleven berättar att hen känner till att det förekommer, men själv känner hen ingen som råkat ut för det.

E5 - Nej jag har aldrig känt mig kränkt. Nä, jag har inte kränkt nån heller, jag gör inte sånt

O - Tror du att det är speciellt i er klass eller tror du att alla på skolan känner så?

E5 - Vet inte. Hoppas inte det är i någon annan klass. En i brorsans klass blev knivhotad och inte alls bra behandlad. Han fick byta skola. De kanske skulle göra polisutredning men jag vet inte om det blev. Det är stökigt i den klassen.

Här framkommer det helt plötsligt nya saker av intresse. Eleven själv trivs bra i skolan och har varken utsatt eller utsatts för någon dålig behandling. Däremot framkommer nu att hen känner till en händelse av relativt grov karaktär och där den hotade eleven tvingats byta skola på grund av oroligheter i klassen. Detta är ingen händelse som eleven själv har erfarenhet av men hans äldre bror har tydligen en lite annan situation i sin klass som beskrivs som ”stökig”. När samtalet sedan går in på om eleven tycker att skolan hanterar sådana situationer bra framkommer även att

E5 - Jo, skolan är bra på att hjälpa. Men en annan tjej blev retad för hon hade dyslexi. Hon fick också byta skola. Det var tråkigt

Det visar sig att eleven har ytterligare en händelse som hen vet om. Denna gång var det en elev som på grund av sin dyslexi fick byta skola eftersom hon blev retad. Det blir en relativt stor kontrast i elevens svar då hen menar att hen är väldigt nöjd med hur skolan arbetar och själv känner att hen få all den hjälp hen behöver (noterbart är att eleven berättar att hen själv har dyslexi men får väldigt bra stöd i form av inläst material, iPad mm). Två elever har således behövt byta skola på grund av olika former av trakasserier.

I intervjun med eleven i åk 7 kommer vi snabbt in på hur skolan arbetar med likabehandlingsfrågor och vad som händer när någon mår dåligt.

O - Vad gör skolan när de arbetar med likabehandling?

E7 - Det finns personal som tar in eleverna på samtal om de mår dåligt. Det tycker jag är ganska bra. Det är kurator och andra. Men de snappar upp småsaker men missar stora saker.

O - Vad händer efter samtalet?

E7 - Eleven går bara tillbaka. De berättar inte vad de pratar om. Jag tror de pratar med föräldrar. Jo, det blir samtal med föräldrar när någon far illa.

O - Hur vet de att det går över? Följer skolan upp samtalen på något sätt?

E7 - Mycket är upp till föräldrarna men skolan gör vad de kan. I alla fall när det gäller saker det som händer utanför skolan.

O - Om det är saker som händer på skolan då?

E7 - Då blir det en tillsägelse, en varning. Det kan bli hemringning också om det är allvarligt. De är lite väl snälla. Idag var det en som slog en annan. Rektorn kom men sen fick jag veta att rektorn inte var arg eller något utan bara sa till. De borde vara hårdare och ta det mer på allvar.

I samtalet framgår senare att eleven har väldigt olika uppfattning kring skolans arbete beroende på om det gäller akuta händelser i skolan eller mer långvariga ”psykiska” problem. Eleven är generellt nöjd med skolans agerande vid kränkningar i skolan och känner inte att det är ett särskilt stort problem på skolan.

O - Följer skolan upp sådana händelser tycker du?

E7 - Ja det tycker jag. Högstadiet är mycket bättre. Det kontrolleras att det slutar. Läraren på mellanstadiet va inte lika bra, var för snäll. Nä jag känner inte till nån mobbning. Det är mer privata psykiska problem, inte så mkt mobbning

O - Hur är språket på skolan? Använder folk mycket fula ord till varandra?

E7 - Ja det finns fula ord men det kommer alltid finnas. Men i skolan är det ganska bra ton. Däremot utanför skolan är det skillnad på hur man pratar. Det beror på att lärarna har toppkoll på oss. Det kommer alltid fram om någon gör något i skolan. Sen utanför är folk annorlunda. Lärarna är överallt. De har alltid koll och får alltid reda på allt. Vi har bra lärare här. Jag vet att dom kan rycka in om någon är dum mot mig i skolan. På skolan är det inga direkta problem med kränkningar tycker jag. Skolan är ganska bra på att reagera när någon gör något dumt i skolan. Visst att folk säger dumma saker men det är inte så stort problem

När det gäller skoldagens vardag är eleven nöjd med skolans agerande. Kränkingsärenden följs upp och tas för det mesta på allvar. Hen menar även att lärarna gör ett väldigt gott arbete och finns tillgängliga och gör vad de kan för att få verbala kränkningar att upphöra. Det finns såklart alltid saker som kan förbättras och eleven uttrycker senare i samtalet att hen önskade att skolan var ännu hårdare och verkligen hade nolltolerans mot kränkningar. Det finns dock ett annat problemområde som eleven uttrycker ett starkt missnöje kring och det gäller elever som har problem som har sin grund utanför skolan men som tydligt syns under skoldagarna.

E7 - Det finns många mår dåligt och det är lätt att se men skolan är för dålig på att snappa upp det utan att en elev behöver varna lärarna först. Märker man minsta lilla så ska man fråga. Lärarna är lite för slappa på det. De borde vara snabbare att uppmärksamma när någon mår dåligt

Det här är såklart också en problematik som skolan behöver hantera. Många elever kommer med oroligheter i bagaget och skolan är en viktig plats där sociala eller psykiska problem kan uppmärksammas. Det blir tydligt i intervjun att hen uppfattar den problematiken som betydligt mer omfattande än direkt mobbing. Själva stämningen och kulturen på skolan uppfattas alltså positivt men det saknas rutiner för att snabbt uppmärksamma de som av någon annan anledning har det svårt.

Även eleven i årskurs 9 har relativt positiva erfarenheter kring hur arbetet fungerar. Hen är inte helt klar med hur arbetet går till men att det fungerar bra.

O - Vad gör skolan om någon har blivit diskriminerad?

E9 - Man får typ prata med mentor. Båda får prata med mentor. Asså den som gjort och den som typ är mobbad. Man anmäler till antimobbningsteamet också. Men jag tror inte att det händer så mycket sånt här. Jag tror skolan jobbar bra med sådana frågor. Det känns så för att saker som händer kommer alltid ut

- - Vad tror du det beror på att du inte kan komma på något speciellt fall?
- E9 - Alla liksom känner varandra och har respekt. De flesta har känt varandra sen 6års
- - Tror du att det gäller alla på skolan eller är det specifikt för er klass?
- E9 - Folk som är nya känner nog inte samma trygghet för dom vet inte hur det är här. De har inte varit här så länge.
- - Vad beror det på att du har det bra i skolan?
- E9 - Jag har folk som jag kan va med och så
- - Hur är det med de som inte har det då?
- E9 - Då är skolan nog tråkig
- - Vad händer med de som inte har vänner som hjälper dem göra skolan rolig?
- E9 - De typ kan prata med nån. Typ en lärare

Även eleven i åk 9 anser att skolan är relativt befriad från kränkningar och mobbning. I sitt eget fall menar hen att det är den starka gemenskapen som är den största anledningen till detta. Eleven menar att eftersom alla har känt varandra under en så lång tid så har de utvecklat en kamratskap och en respekt för varandra vilket leder till en diskrimineringsfri miljö. Däremot är hen inte så säker på att detta gäller alla. Eftersom gemenskapen är stark kan det resultera i att de som kommer nya inte får plats och därför inte trivs på samma sätt. På frågan om vad som kan göras för att få även dessa elever att trivas menar eleven att blandade grupper kan vara ett bra sätt att få bukt med eventuella grupperingar och utanförskap. Samtalet gick sedan vidare med att behandla vad eleven anser om den verbala tonen på skolan och om detta möjligtvis kan vara ett problem.

E9 - Nu har det blivit vanligt att folk kallar andra för fula saker men det är inte ok. Det händer ganska mycket på skolan. Men jag brukar inte ta åt mig. Jag tror skolan försöker få folk att sluta genom att prata med de som säger dumma saker

Elevens analys är relativt lik övriga elevers. Skolan försöker stoppa de verbala kränkningarna genom att säga till så fort något hörs eller kommer fram. Hen berättar även att sådana kränkningar är vanliga men att de helt enkelt får låta bli att ta åt sig. Den attityden kan vara förståelig men ingenting skolan skall ha som norm. Ingen skall behöva lägga kränkningar åt sidan bara för att de blivit allt vanligare med ett hårt språkbruk. Eleven visar dock inget missnöje med skolans sätt att hantera verbala kränkningar utan hänvisar endast till sitt eget förhållningssätt. Dock är det viktigt att skolan är tydlig med att eleverna inte skall behöva känna på det sättet. Hårdhudade elever är inte något de kan ha som utgångspunkt utan arbetet bör grunda sig i att alla kränkningar skall försvinna oavsett om någon tar åt sig eller inte.

Angående eventuella diskrimineringsärenden som skett utanför den egna klassen talar eleven om att hen känner till ett sådant fall, dock inte särskilt detaljrikt.

E9 - Jo jag vet om en händelse. Det anmälades flera gånger och sen till polisen

Att eleven inte har något starkt minne av eventuella ärenden kan ses som positivt. Generellt så kan det sägas att även eleven i åk 9 känner sig trygg och säker i skolan. Anledningen är den goda gemenskapen och detta är såklart något som skolan skall se som värdefullt.

Vid en sammanställning av de tre elevernas åsikter så finns ett tydligt mönster. Eleverna upplever inte skolan som en plats där det förekommer mycket mobbning eller annan diskriminering. De uttrycker en känsla av att lärarna jobbar bra med sådana frågor vilket gör att de känner sig trygga. Det framkommer vissa fall av diskriminering av olika karaktär under samtalens gång. Dessa till trots säger sig eleverna vara nöjda med vad skolan gör vid diskrimineringsärenden.

Det skall även här föras fram att ingen av eleverna hänvisar till någon form av förebyggande arbete. En skulle kunna ana att den goda stämningen på skolan är en produkt av ett väl fungerande förebyggande arbete. Detta är dock ingenting som eleverna känner till. Språket är en stor del av vardagsdiskrimineringarna på skolan men även här uttrycker eleverna positiva känslor kring lärarnas engagemang. Om något skulle de gärna se hårdare tag kring detta.

6.1.2.2 Önskemål

I detta avslutande avsnitt kommer elevernas önskemål om skolans likabehandlingsarbete föras fram. Syftet med detta är att få en bild av vad de eventuellt saknar så som arbetet ser ut idag. Alla tre eleverna har uttryckt att de är relativt nöjda med sin situation men det är trots allt av intresse för undersökningen att se om det finns områden där eleverna önskar förändring/förbättring. Framförallt då såväl läroplan som skollag förespråkar elevernas delaktighet i dessa frågor.

○ - Kan skolan göra något bättre?

E5 - Vet inte. Tror inte det.

○ - Om du fick bestämma, vad tycker du ska göras om någon är dum?

E5 - Rektorn är bra att prata med. Kanske kan man försöka att inte vara med den personen. Men man måste ju vara trygg också, svårt. Klasskompisarna har också ett ansvar. Man kan säga till om man vet någon.

Dessa uttalanden talar om att eleven är generellt nöjd med hur det ser ut i dagsläget. En svag önskan om att inkludera rektor tidigt i arbetet framkommer men det kan inte sägas vara något som eleven visar starka känslor inför. I det här sammanhanget skall det också nämnas att eleven är 11 år och frågan relativt svår. Att eleven skulle ha några tydligt utarbetade förslag kring skolans likabehandlingsarbete var inte direkt att vänta. Frågan syftade till att fånga upp om det var något eleven tyckte saknades eller om hen själv inte kände sig nöjd med något skolan gjort.

Eleven i åk 7 har lite mer utvecklade tankar kring vad hen skulle önska att skolan utvecklade när det gäller likabehandlingsarbetet. Hens svar kan delas upp i två delar. En del rör direkta kränkingsfall i skolan och den andra rör de problem som eleven tar med sig hemifrån.

E7 - Jag tycker att eleven ska tas in på samtal med föräldrar och få en varning. Men båda ska få hjälp. Både den som kränkt och den som blir utsatt. Det är viktigt att man uppmärksammar beteendet. Jag har inte tänkt så mycket på det. Men det är bra att lärarna pratar mycket med eleverna hur de mår och om någon säger något ska de säga till direkt. Gärna ringa hem direkt för minsta lilla

Önskemålet om hur skolan skall jobba är relativt likt hur eleven uppfattar att arbetet genomförs. Eleven uttrycker dock en önskan om än hårdare tag och snabbare inkoppling av vårdnadshavare.

Det andra önskemålet rör andra typer av problem men här uttrycker eleven en tydlig önskan och en relativt stark kritik mot hur skolan hittills agerat.

E7 - Man måste uppmärksamma elevernas kroppsspråk mera och deras beteende. Det finns många som mår dåligt och det är lätt att se men skolan är för dålig på att snappa upp det utan att en elev behöver varna lärarna först. Till och med jag som är barn ser när någon mår dåligt

Det här ser ut att vara en hjärtefråga för eleven och hen har mycket erfarenhet av klasskamrater och andra på skolan som mår dåligt av olika skäl. Här vill eleven se krafttag från skolan och är tydlig med att uppmärksammandet av elevers mentala hälsa måste gå snabbare.

Tillslut kan vi konstatera att ingen av de intervjuade eleverna känner till likabehandlingsplanen eller hur skapandet av den går till. De har emellertid en bild av vad likabehandling innebär och är överlag relativt nöjda med hur skolan arbetar. Eleverna uppger att de själva inte känner/känt sig trakasserade eller diskriminerade men att det förekommer på skolan att elever blir utsatta. Samtliga elever uppger även att arbetet med diskrimineringsfrågor skett i samband med att någon händelse har uppstått där hela klassen sedan involverats och diskussioner förts. Det främjande arbetet i form av kontinuerliga samtal och diskussioner verkar således inte vara något som eleverna uppfattat som pågående i skolans vardag. Just den främjande delen är det som kan uppfattas som en brist i det här fallet. I så väl lagar som styrdokument står det klart och tydligt att skolan skall arbeta både främjande och förebyggande. Detta kräver att likabehandlingsfrågor inkluderas på ett naturligt sätt i det dagliga arbetet. Eleverna känner sig visserligen trygga på skolan men likabehandlingsarbete är något som inte bara rör elevernas relationer på skolan utan även deras syn på människor i samhället i stort. Diskussioner kring sexualitet, rasism, kön med mera behöver vara levande frågor och inte bara något som tas upp när en kränkning skett.

6.2 Skoltjänstepersonerna

Nedanstående avsnitt behandlar materialet som framkommit genom intervjuer med de fyra skoltjänstepersonerna, en rektor, en specialpedagog, en kurator och en lärare/mentor. Redogörelsen sker på samma sätt som med eleverna med resultatredovisning följt av en sammanfattande analys.

Kategorierna är även de likadana trots att intervjufrågorna varit varierande mellan skoltjänstepersonerna och eleverna. Detta för att skapa teman och underlätta för en jämförande analys.

6.2.1 Metoden: Arbetet med likabehandling

Svaren i denna kategori bygger på skoltjänstepersonernas beskrivningar av hur de anser att skolan arbetar med likabehandling. Svaren kommer tillsammans med elevernas svar i samma tema ge svar på frågeställningarna *Hur ser skolans arbetsprocess kring likabehandling ut* och *Hur arbetar skolan aktivt för att främja likabehandling*.

6.2.1.1 Planen

Alla fyra skoltjänstepersoner är väl insatta i hur skolans likabehandlingsplan har gått till. De svarar nästan identiskt och är alla överens om vem som har haft vilken roll och hur arbetet gått till. Samtliga redogör för att de med hjälp av tips tittat på andra godkända planer för att få inspiration och sedan med hjälp av verktyget *Plan för skolan* utformat sin egen plan. Att det är specialpedagog, kurator och rektor som haft det yttersta ansvaret är det inte heller någon tvekan om. Vidare så talar de om att planen varit ute på remiss på hemsidan för att sedan omarbetas igen. Här skiljer sig åsikterna emellertid lite åt mellan de som skrivit planen och läraren.

S - Jo den låg ute på remiss och där fick vi väldigt mycket feedback. Mycket mer än vi vågat hoppats på. Så det har varit hög delaktighet i planen

L - Vi fick läsa den en gång bara. Förut har vi försökt kartlägga också men inte den här gången. Vi fick komma med tankar. Det togs väl blandad hänsyn till det vi sa. Framförallt var exemplen dåliga. De visar på exempel som inte har hänt här, de borde vara mer lokalt förankrade för om man tar för konstiga exempel så kanske föräldrarna blir oroliga i onödan

Specialpedagogen får i det här fallet stå representant för alla tre som varit med och skrivit planen då de övriga har en likartad uppfattning. Hen är nöjd med all den feedback som kommit in från lärarna och är övertygad om att de involverat personalen på ett bra sätt då de fick så mycket kommentarer. Även kurator och rektor talar i positiva termer om remissen och vilket gott resultat den gav. Läraren å andra sidan är inte lika entusiastisk. Hen tycker visserligen att remissen var bra men inte tillräckligt. ”Vi har läst den en gång bara” antyder att hen gärna hade läst planen en gång till innan den kom ut. Hen har dessutom åsikter om hur att de tidigare har fått vara med att kartlägga problemen men att detta inte har

gjorts med årets plan. Därav går det att utläsa en viss skillnad i hur delaktigheten uppfattats av ansvariga kontra annan personal.

Vidare är det intressant att titta närmare på hur skoltjänstepersonerna ser på elevernas uteblivna involverande i arbetet med planen. Rektor medger tidigt i intervjun att hen inte är nöjd med att det blev på det sättet. Detta bekräftas även av kurator och lärare.

R - Tyvärr har inte eleverna varit med så mycket som de borde. Men vi fick i alla fall mycket synpunkter från personalen

K - Nej de har inte varit med. Det borde ha gjorts tidigare. Det blev stressigt med den nya planen och vi försökte göra det bästa av situationen. Tanken är att nästa år skall det göras ordentligt, då ska de vara med

L - Nej de har inte alls varit med. Däremot skall de informeras om att den finns. Men det har inte hänt än. Det kanske är på gång. Jag tycker att elevrådet skall vara med och ta fram det. Hade jag bestämt hade det varit så. Elevrepresentanter är viktigt för att kunna få det att funka i praktiken. Och kännas relevant för dom och riktigt

Det finns alltså en medvetenhet om att eleverna utelämnats i processen. Så som svaren ser ut är det inget som någon av de intervjuade anser vara bra utan istället att det borde och skall förändras. Skolan har således en vilja att involvera eleverna men den här gången har de tyvärr inte hunnit eftersom det var mycket att göra på kort tid. Tidigare har även elevernas brist på vetskap om planens existerande redovisats vilket kan ses på ytterligare bevis på att de utelämnats helt ur processen.

6.2.1.2 Det främjande arbetet

I det främjande arbetet ur skoltjänstepersonernas perspektiv är det intressant att se hur de olika personerna menar att skolan arbetar. Vidare kommer den normkritiska pedagogiken in som en relevant variabel. Skolan har bokstavligen skrivit in den i sin likabehandlingsplan och den går som sagt att tydligt koppla till de krav på antidiskrimineringsarbete som skolan skall föra. Det är såklart även intressant att se vad skoltjänstepersonerna upplever att skolan skall och/eller faktiskt gör för att motverka att diskriminering och kränkningar uppstår.

K - Trygghetsgruppen är till för att nå ut så snabbt och enkelt på skolan. Den består av kurator, specialpedagog och rektor som träffas varje vecka. Det är som en sambandscentral för ärenden och ett verktyg att nå ut med. Sen ingår också annan personal ute på enheterna som är med genom frivillighet och de är med och träffas några gånger per termin. Tanken är att kärnan delegerar ut till två andra som skall lösa situationen samma dag och göra uppföljning. De skall dokumentera, göra ett kränkringsärende och avsluta när det är klart. Tanken är att det skall vara en förutsättning att jobba förebyggande inte bara reaktivt. Vi har även en elevhälsoblogg där sånt här skall kunna pratas om. Vi har Twitter. Sen skall vi också ha en mäsas om konsten att vara människa. Vi vill försöka förändra diagnoshysterin och ska förändra språket, prata i verb istället för adjektiv

S - Vi försöker också hålla det främjande arbetet levande så att vi får mindre ärenden. Vi tänker nu att vi ska vara väldigt proaktiva – inget ska falla bort. För att förändra den hårda kulturen tar vi allt. Det blir lite jobbigt i början för

det blir många fall men jag tror att det kan vara en framgångsfaktor. Därför är det bra med det här gänget som är extra intresserade. Bra att gruppen är förankrad hos annan personal

Både kuratorn och specialpedagogen ingår i den grupp som skapat själva planen. Även om deras arbetsroll skiljer sig en del så är deras roll i likabehandlingsarbetet relativt lik vilket också syns i deras svar. Nedan finner vi lärarens samt rektorns kommentarer i frågan.

L - Planen är bra på så sätt att den ramar in vad kränkningar är för något. Vi jobbar väldigt mycket med sådana frågor. Men det är väldigt svårt att få stopp på. En plan sätter inte stopp för det. Den ska snarare beskriva hur vi jobbar istället för att ändra hur vi jobbar. Vi vet vad som fungerar och det är nära relationer med eleverna så att de känner trygghet. Det ska planen visa.

O - Hur arbetar du med likabehandlingsfrågor under terminen?

L - Livskunskap är borta nu så vi har mentorstid. Jag har provat många sätt att jobba på och personlig kontakt är det som funkar bäst. Sen måste man också göra övningar. Fyrahörn-övningar, ta ställning och sånt. Man måste jobba med en vi-känsla så att de tillslut börjar känna att alla har en viktig del i klassen. Det handlar om acceptans.

Försvinner en person så försvinner gruppen. Det är ett stort ansvar som vuxen. Om man bara jobbar med antimobbningsteamet så blir det samtal på samtal. Visst de kan ju bli att de blir rädda för att hamna på samtal igen men det är bättre att skapa en bra känsla i gruppen. Inte heller beskylla dig för att mobba dig utan mer att det är strukturella problem i gruppen. Försöka foga in mobbarna i att vara som de andra.

O - Har ni ett etablerat sätt att jobba med sådana frågor?

L - Ja visst har vi det. Vi har höga siffror på trygghet. Vi fick inte nedslag på arbetet utan på planen.

R - Man kan göra flera övningar på olika sätt, enkla tester. Man måste i varje fall avsätta tid för det här. Vi har nog kompetent folk på skolan som kan hjälpa till. Planen är utgångspunkt. När vi jobbar med eleverna kan vi gå in och titta i den och försöka hitta. Vi har inte hunnit jobba så länge med det här nya. Kan bli att det blir mer kränkningar nu för att vi uppmärksamma allt. Men när vi fått styr på det kommer det minska.

Det finns uppenbart mycket åsikter om hur det här arbetet kan och bör gå till. Alla de intervjuade är även säkra på sina svar. Det råder ringen tvekan om vad skolan skall göra/gör i dessa frågor. Det går att se skillnader i svaren. Några är mer utförliga än andra och de behandlar till viss del olika saker.

Specialpedagogen och kuratorn hänvisar båda till den trygghetsgrupp som de båda sitter med i. Enligt dem har den en viktig funktion i det främjande arbetet. Det är skolans ögon och öron. De, tillsammans med rektorn, är även inne på att det nya arbetssättet till en början kommer leda till många ärenden efter som nolltolerans skall gälla på skolan mot kränkande ord och handling. Dessa tre är alla övertygade om att den nya planen kommer hjälpa till mycket och att den skall vara utgångspunkt i arbetet.

Läraren skiljer sig markant åt på flera ställen i beskrivningen av hur arbetet ser och bör se ut. Hen menar att det lyckosamma arbete som skett under många år fortsätter att gälla oavsett plan eller inte. Lärarna på skolan vet vad som fungerar och de kommer fortsätta att arbeta så. Läraren menar vidare att det är mentorstiden som är avsedd för likabehandlingsfrågor och att det där kan göras diverse övningar för att exemplifiera viktiga frågor, något som överensstämmer med vad rektorn säger. Det som skiljer dem åt är att rektorn nämner planen som utgångspunkt medan läraren säger att arbetssättet redan finns klart ute bland lärarna.

Skolans likabehandlingsarbete kan även sägas ta uttryck i den normkritiska undervisning som förespråkas i likabehandlingsplanen. Där uttrycks normkritik som ett medel för att komma åt och långsiktigt förebygga diskriminering på skolan. Då normkritik, som tidigare beskrivits, är ett teoretiskt och brett begrepp är det intressant att se hur de olika aktörerna på skolan tänker sig att det arbetet skall gå till.

O - I planen nämner ni normkritisk pedagogik som ett sätt att arbeta kontinuerligt med sådana frågor. Hur tänker ni att det arbetet kan gå till? Vad menas med normkritisk pedagogik i planen?

R - Alla vi har en matsäck med oss där det finns saker som vi glömmar bort. Till exempel att det finns andra som inte är normen. Det vi kan göra är att tänka på hur det blir för den här nu då. Har vi tagit hänsyn till allt? Man måste vara vaken och öppen. Det där är svårt. Man kan också titta på läromedel. Man måste vara kritisk där. Vi ska ha en öppen dialog kring det här med kön, rasism, etnisk tillhörighet, att vi ska behandla folk lika. Ibland gynnar man folk för att man inte vågar säga till. Så får det inte heller vara. Det måste ju vara lika. Det kan vara på ett annat sätt också. Att om vi har en norm – till exempel normen för ordning. Om någon bryter mot normen så tvingar vi in den i normen för vissa normer är bra. Det blir liksom två sidor – dels vara öppen för att folk är olika men sen också till exempel att komma i tid är ju en bra norm som alla måste förhålla sig till”.

R - Vi har haft en sittning där de fick testa sina värderingar. Det var uppskattat just det inslaget.

Rektorn har en till synes blandad bild av vad arbetet innebär. Nedan följer lärarens åsikter i frågan.

O - I planen står det att ni lärare har en skyldighet att vara normkritiska i undervisningen. Vad tänker du att skolan menar med det?

L - Jo, man pratar om tolerans och så. Vi hade en dag kring det. Då fick vi göra en övning – man fick pricka in när vi uppfattade vårt kön och så. Jag kan väl inte säga att den var jätte....

Ja det handlar i alla fall om att vidga ramarna för vem man får vara. Men där har skolan en del att göra. Man måste också titta på vilken grupp man har. Jag, till exempel delar aldrig efter kön för jag har haft elever som inte är bekväma i det. Det är ett sätt att vara normkritisk. Sen kan man ifrågasätta varför man använder vissa ord och så. Vi har fått en timmes utbildning och det var självreflektion.

O - Känner du att du är bekväm i att hålla normkritisk undervisning och vet vad det innebär?

L - Det beror på vad man gör och vilka grupper man har. Ibland får man stängas mycket och elever tycker att det kan vara jobbigt om man sparkar undan normer för det är ofta något de lutar sig mot och det kan bli högljudda protester men jag gör det ändå. Att vara normkritisk handlar inte alltid om att arbeta för acceptans utan det handlar om att skrota normer. Eller kritisera dem. Ibland får man stängas mycket och elever tycker att det kan vara jobbigt om man sparkar undan normer för det är ofta något de lutar sig mot och det kan bli högljudda protester men jag gör det ändå. Det kommer ofta upp i litteratur också. Hur de beskrivs och så. Där är pojkflicka är ett vanligt motiv och det är lite mer på deras nivå. Att ifrågasätta en norm. Men man säger inte pojkflicka då såklart.

O - Tror du att alla lärarna på skolan känner sig bekväma i att undervisa så?

L - Jag tror de med en senare utbildning är bättre. Man måste ju göra om hela tankesättet. Man hör ofta ”de där killarna, de där tjejerna” Vi har till exempel haft simning – det är svårt för vissa tjejer kan inte simma med klassen. Hur ställer man sig till det liksom. Vi borde ha en policy kring detta för att vara riktigt normkritiska. Borde definieras i till exempel planen. Vi har ju policy för dyslexi så varför inte.

Vi kan se från lärarens olika kommentarer att hen dels menar att arbetet med trygghet i klassrummet handlar om acceptans av alla i gruppen samtidigt som hen menar att normkritik inte bara handlar om acceptans utan om att skrota normer. Det kan ses som ett prov på hur lätt det är att tolerans- och normkritisk pedagogik går ihop. Vidare skiljer sig lärarens bild av vad arbetet innebär en del från rektorns. Hen tycker även att det fattas fortbildning och medvetenhet hos lärarna. Just det är något som kurator och specialpedagog tar upp som något de jobbat med.

K - När vi presenterade planen så gjorde vi inte en vanlig torr presentation utan istället fick personalen göra övningar för att de skall tänka till om hur de själva har upplevt kränkningar. Hur känns det. När blev de varse sin sexualitet, sitt kön och så. Hur gick det till etc. Då såg vi bland annat filmer från Handisam. Otroligt bra filmer som vänder på perspektiven. Personalen fick göra olika värderingsövningar som tillägg till läsningen av planen. Vi vill öka toleransen för olikheter.

S - På lovet hade vi en presentation, och idag har vi haft en. Vi tänkte så här att vi kan inte stå och läsa den. Vi ville komma åt en känsla. Vad det handlar om. Vi fokuserar ganska mycket på det här med normer och normkritik. De fick göra övningar. Det vart ju jättebra diskussioner. Det blir mer personligt. Man kommer åt något vilket var vår önskan. De sa det, att det blir annorlunda när man tänker utifrån sig själv. Sen visade vi Handisam- filmer. Där liksom normen är att man sitter i rullstol. Man får ett perspektiv att funktionsnedsättningen uppstår i mötet med omgivningen. De var väldigt uppskattat. Sen fick de diskutera vad som är främjande, vad man gör och vad man kan göra. Jag tror att det var ett av de bättre sätten att göra det på.

Vad som syns i utdragen ovan framkommer en hel del tankar kring vad normkritik innebär och hur de arbetar med det på skolan. Specialpedagogen och kuratorn har varit ansvariga för att se till att förankra planen hos personalen. Eftersom planen använder normkritik som ett synsätt personalen skall anamma har de genom den självreflekterande presentationen velat implementera ett tankesätt bland personalen. Vad de velat åstadkomma är att ge personalen en tankeställare och få dem att reflektera över sin syn på normer och normkritik. Enligt de två och även rektorn har inslaget varit lyckat och personalen fick sig en tankeställare kring sina egna värderingar. Kuratorn nämner i sitt uttalande att de vill ”öka toleransen för olikheter” vilket ger ytterligare ett exempel på där normkritik blandas ihop med toleranspedagogik.

Genom rektorns uttalande är det även möjligt att bilda sig en uppfattning om vad hen vill att personalen skall ha i åtanke när de arbetar normkritiskt. Uttalandet kan sägas vara relativt spretigt och enligt rektorn handlar normkritik om flera saker. Hen menar dock att det i stora drag handlar om att ta hänsyn till de som inte är normen. Detta går, enligt rektorn, att göra på flera sätt på flera nivåer med allt från läromedel till övningar på mentorstiden. Intressant med det rektorn säger är att hen även redogör för skolans ordningsregler som normer och att efterlevnaden av dessa är något som inkluderas i begreppet *normkritik*. Denna definition kan ses som ett steg i avteoretiseringen av begreppet och dess grundbetydelse, som definierats i teoridelen, har åsidosatts till förmån för en ny delvis skild tolkning.

Slutligen gör läraren en omfattande redogörelse för vad begreppet betyder och innebär i praktiken. Hens beskrivning handlar framförallt om att ge eleverna ett vidgat perspektiv på vem en kan vara samt utmana deras förståelse för detta. Läraren ger även en klarare bild av vad arbetet innebär än vad rektorn har. Detta kan anses anmärkningsvärt på flera sätt. Dels är det rektorn som varit med och tagit fram planen, inte läraren, sedan är det rektor som har det övergripande ansvaret på skolan och skall se till att det finns en kontinuitet och jämnhet i arbetet över alla enheter. Om definitionen skiljer sig allt för mycket åt bland personalen riskerar arbetet att bli inkonsekvent och svår genomförbart. Den utbildning som enligt övriga

respondenter varit oerhört uppskattad är läraren mer återhållsam kring. Hen menar att en timme självreflektion knappast kan anses vara tillräckligt för att införliva ett normkritiskt förhållningssätt på skolan. Läraren visar även att hen stött på patrull i form av protester när normer har ifrågasatts. Hen menar att eleverna i den åldern ofta vill försöka vara så ”normala” som möjligt och därför blir det känsligt när detta utmanas.

Vad som framförallt framstår i och med dessa uttalanden är att skolan tydligt behöver enas om en definition av vad det som står i planen faktiskt betyder. Det finns tydliga skillnader i hur de olika aktörerna uppfattar det som skrivits ner och normkritisk pedagogik är uppenbarligen svårt att skilja från toleranspedagogik. Dessutom är planens användning inte helt förankrad utanför medlemmarna i trygghetsgruppen då läraren inte ser den som utgångspunkt i sitt arbete. Om planen skall bli levande och finnas med i det dagliga arbetet krävs det att personalen på skolan kan ta till sig och anamma det som står i den. Det är således viktigt att definitionerna av centrala begrepp, som normkritik, är förtydligade och förankrade hos personalen. Läraren målar även upp flera exempel på situationer där hen ser normkritik i vardagen där personalen ställs inför svåra men viktiga beslut.

6.2.2 Resultatet: Hur fungerar det

I nedanstående avsnitt redovisas skoltjänstepersonernas upplevelse av hur arbetet fungerar när den omsatts från teori (skrift) till praktik (verksamhet). Vidare så kommer även deras förslag på hur arbetet kan förändras och/eller förbättras klargöras.

6.2.2.1 Upplevelsen och erfarenheterna av skolans arbete

Samtliga respondenter reserverar sig på ett eller annat sätt för att planen är ny och att arbetet inte riktigt kommit igång ännu. Dock så är likabehandlingsarbete knappast något nytt även om planen i sig har genomgått en omfattande revidering. Nedan ser vi kommentarer från rektor, kurator och specialpedagog.

O - Hur har ni kommit igång med arbetet?

R - Arbetet med akuta händelser är igång men jag är inte hundra på att alla vet hur det går till ännu. Det kan finnas osäkerhet där. Det har fungerat bra hittills men det är svårt att veta riktigt för det kan finnas i det fördolda. Men de parter vi har jobbat med i olika ärenden har sagt att det gått över och jag kan bara förhålla mig till det.

O - En viktig sak i er plan är att förändra den hårda språkkulturen på skolan. Hur går det arbetet?

R - Vi har inte hunnit jobba så länge med det här nya. Det kan bli att det blir mer kränkningar nu för att vi uppmärksammar allt. Men när vi fått styr på det kommer det minska. Vi måste få eleverna att inse att man inte blir så populär av att säga sådana ord. Det ska vara en inställning man har att det här är en bra skola där säger man inte så. Här är man en schysst kompis. Vi vuxna måste vara förebilder. Men det är en bra bit dit. Vi kämpar inte bara med elevernas beteende. Vi kämpar med omvärldens språk också. Det är ju könsord på tv – ohämmat hela tiden. Det har en stor genomslagskraft också, större än läraren ibland faktiskt.

O - Hur har arbetet med den nya planen fungerat? Har ni lyckats komma igång och se hur det fungerar i verkligheten?

K - Ja, det har varit en period med mycket ärenden. Tidigare har man ofta sett mellan fingrarna med vissa saker. Jag kan också skriva under på det. Nu handlar det om att orka ta tag i varje situation och därför är det viktigt med en struktur. Det måste finnas en struktur, som uppbackning. Nu eftersom vi vill ha nolltolerans så blir det mycket anmälningar innan vi riktigt hittar var gränsen är. Det känns som att arbetet fungerar bra. Responsen från föräldrar har varit mycket positiv. Att vi tar deras barns utsatthet på allvar. Sen får också eleverna respekt över att man står upp för dem.

O - Hur går arbetet med att förändra kulturen på skolan? Har ni märkt något resultat?

S - Ja, det kom in jättemycket ärenden första tiden. Nu har det lagt sig lite. Vi har mött stor respekt hos föräldrarna. Även till de som har utsatt någon annan. Man kan tänka sig att man går i försvar men de har varit tacksamma och glada över att man försöker ändra den här hårda kulturen. Arbetet har gått förvånande bra. När man förklarar att man försöker vända en kultur så förstår de. Vi kan ju inte bara snacka. Nu måste vi jobba. Visa att vi menar allvar.

O - Har ni hunnit se om arbetssättet vid ett ärende ger bra resultat?

S - Ja, jag tycker det funkar bra. Men en grej vi pratat om är att vissa saker måste mentorerna ta. De kan inte skicka allt till trygghetsgruppen. Vissa saker kan lösas på plats. Det är väl det men annars står den sig bra. Vi får utvärdera det sen men än så lång känns det bra.

Svaren ovan visar att alla de parter som varit med och konstruerat planen även är nöjda med hur arbetet fungerar så här långt. De är medvetna om att det är väl tidigt att på riktigt utvärdera det nya sättet men känslan är god och den respons de mött är även den positiv. Lärarens bild av hur arbetet fungerar är inbäddade i svaren kring hur likabehandlingen hålls levande under terminen. Läraren är av den åsikten att arbetssättet aldrig varit dåligt utan att det har varit planen som varit bristfällig. Hen menar även att det finns ett beprövat arbetssätt på skolan som hen vet fungerar och att detta är något som kommer upprätthållas.

Det går att konstatera att samtliga skoltjänstepersoner anser att arbetet på skolan fungerar väl.

Visserligen har de vissa reservationer kring att de behöver mer tid med det nya arbetssättet innan de vågar uttala sig helt kring hur det går. Det är intressant att se den skillnad som finns mellan de som varit med att konstruera planen och läraren som stått vid sidan av arbetet. Medan de som konstruerat planen är helt inne på att de med ett nytt arbetssätt som inkluderar nolltolerans kommer att komma åt den hårda, diskriminerande språkkulturen, kommer kunna förebygga upprepning av ärenden och skapa en jämlikare skola där alla får plats. Läraren å sin sida pratar inte om den nya planen i termer av ett nytt arbetssätt. För hen innebär inte planen någon förändring i hur arbetet med eleverna kommer att se ut eftersom det enligt hen redan finns beprövade metoder som fungerar. Detta kan givetvis ses som problematiskt då mycket av det arbete som rör likabehandling kräver en gemensam och enad filosofi kring hur en skall agera i dessa frågor. Det går även att se det som ett tecken på att planen inte (ännu) har blivit förankrad hos personalen på skolan. Läraren är emellertid en av de som har varit delaktig i den genomgång/temadag som skolan anordnat med anledning av den nya planen så hen borde rimligtvis vara införstått i vad skolan vill åstadkomma. Alla de som varit med i framtagandet är också tydliga med att det blivit fler kränkingsärenden nu sedan den nya planen lanserats samt att det kommer ta lite tid innan

arbets sättet har landat helt hos personalen. Rektor reserverar sig också för att det kanske inte har nått fullt ut till all personal än men att detta arbete är i full gång. Kanske kan detta vara en förklaring till varför läraren inte nämner den nya planen i samtalet om hur arbetet på skolan fungerar utan istället diskuterar en mer generell bild av vad hen anser vara ett bra arbetssätt och ger exempel på hur detta har fungerat.

6.2.2.2 Önskemål

Även skoltjänstepersonerna har åsikter kring vad som behöver göras för att skolans arbete skall förbättras. Mycket av det som tas upp handlar dock om saker som ingår i det arbetssätt som redovisas i den nya planen men som inte riktigt har kommit igång ännu.

K - En sak som behöver förbättras är att vissa ärenden helst ska lösas på plats. Man kan inte göra ärenden av allt. Sedan måste vi försöka få in eleverna mer på dagordningen. Elevrådet skall vi komma närmare. Det ska bli en del i vardagen. Det får inte bli en vuxen intellektuell grej utan tanken är att eleverna skall driva det.

S - Sen ska också elevråden in i arbetet. De ska bli ambassadörer. Det är lättare för oss att föra en dialog med dem än att prata i stora klasser hela tiden. I elevråden kan vi komma djupare. De har så mycket kunskap. Sen behöver vi också kartlägga var det händer grejer. Det händer alltid där vuxna inte är. Det är tydligt. Det handlar inte om att det är för få lärare utan det gäller att vara på rätt ställe och inte gruppera sig för mycket med andra lärare. Man behöver sprida ut sig.

L - En svaghet är att eleverna och elevråden måste få en större del i planen. De ska ha ett betydligt större inflytande.

Det blir tydligt i ovanstående kommentarer att elevernas bristande medverkan i planen ses som en klar svaghet. Varken de som skapat planen eller läraren är nöjda med att eleverna utelämnats från processen. Tidigare har vi även sett rektor uttala sig om att eleverna inte fått det inflytande hen önskat men att det varit så bråttom att de helt enkelt inte haft tid att inkludera dem i arbetet.

I samtalet med läraren framkommer även att hen är missnöjd med hur skolan agerar mot sexuella trakasserier.

L - Vi har för hög tolerans för sexuella trakasserier. Visst att det kan se ut så i samhället men skolan fostrar nästa generation och därför är det viktigt att ta i med hårdhandskarna. Man klankar gärna ner på tjejer.

Intressant med denna kommentar är att just de verbala kränkningarna är något som det ägnas mycket plats åt i den nya planen. Det är även något som de som varit med och konstruerat planen anger som en av de förbättringspunkter de märkt i och med att det nya arbetssättet kommit i gång. Det här kan ses som ännu ett tecken på att planen inte fullt förankrats hos personalen. Hade den det hade läraren, som just anser detta vara ett nödvändigt förbättringsområde, snarare påpekat att de är på rätt väg. Det kan såklart vara så att läraren mycket väl känner till vad som står i planen och snarare vill understryka hur viktigt

hen anser att detta område är men med tanke på tidigare svar samt lärarens förhållningssätt till planen är det möjligt att anta att informationen och det nya arbetssättet kan ha kringgått hen.

6.3 Jämförelse

Under denna rubrik kommer de två gruppernas svar att jämföras med varandra och analyseras.

Utgångspunkten kommer att vara de kategorier som svaren delats upp i i de enskilda resultatredovisningarna.

6.3.1 Metoden – Arbetet med likabehandling

Det som sticker ut som den största skillnaden i hur de olika parterna ser på arbetet med likabehandling är medvetenheten kring själva planen. Skoltjänstepersonerna är alla medvetna om planens existens och har en tydlig bild över dess roll i skolans arbete. De kan ge en relativt ingående och detaljrik redogörelse för hur arbetsprocessen med likabehandling ser ut. De vet hur planen skapas och hur arbetet fungerar/är tänkt att fungera. Eleverna å sin sida har inte någon uppfattning om planen alls. De är helt frikopplade från den processen och har ingen kännedom om vad planen innebär eller vad som står där. Vi kan med hjälp av senare kommentarer förstå att såväl läraren som övriga skoltjänstepersoner anser det olyckligt att det blivit på det sättet. Det är svårt att säga något om elevernas åsikt om sin egen frånvaro eftersom de inte varit med i processen eller känner till planen så har de inte så mycket att kommentera i frågan. Däremot kan deras svar kring övriga frågor ses som ett bevis för hur viktigt det är att eleverna får involveras i skapandet av dokument som likabehandlingsplanen eftersom de där visar att de har starka och viktiga åsikter om situationen på skolan.

I samtal kring det främjande arbetet var eleverna eniga om att arbetet är reaktionärt i första hand. De kunde alla intyga att ämnen som kränkning, mobbning etcetera endast diskuteras i samband med någon händelse i klassen. Ingen av dem talade om att de gjort övningar eller andra främjande åtgärder. Det här kan bero på att eleverna inte uppfattar dessa övningar som direkt kopplade till antimobbningsarbete men eftersom den här typen av frågor tillsammans med många andra som är relaterade till likabehandlingsarbete skall vara öppna och levande samtalsämnen på skolan är det anmärkningsvärt att ingen av eleverna känner att sådana ämnen behandlats i det dagliga arbetet. I det här ämnet pratar alla skoltjänstepersoner, utom läraren, i termer av vad som *skall* göras. De har stora planer på hur det främjande arbetet skall fungera i och med den nya planen. I det pågående arbetet är det mest nolltoleransen kring språkbruket som kommer upp som förebyggande, inte främjande, trots att det mest gäller att reagera och orka ta fighten så fort en hör något. Intressant i relation till detta är att vad gäller språket så anser inte eleverna att detta är ett särskilt stort problem på skolan. Visst säger folk fula saker

ibland men de känner sig trygga med att lärarna reagerar och de har en känsla av att de blir lyssnade på om de berättar att någon sagt nedsättande saker som de tagit åt sig av.

Läraren menar vidare att hen är säker på att hen har ett bra, inövat arbetssätt där elevernas gemenskap är fokus. Att skapa en vi-känsla är bästa medicinen mot utanförskap och diskriminering. Eleven i årskurs 9 ger en intressant bild kopplad till lärarens kommentar kring att skapa en vi-känsla. Eleven påstår att anledningen till varför hen känner sig trygg är just på grund av den starka gemenskapen som hen känner med sina klasskamrater. Lärarens vision om att detta leder till en trygghetskänsla bekräftas därmed till viss del av elevens känsla. Eleven ger dock även en annan bild av ett sådant arbetssätt nämligen att hen inte tror att alla känner som hen. De som kommer nya till klassen kan ha svårt att ta sig in och blir därmed ofta utanför. Det här är problematiskt men föga överraskande. Om en grupp har svetsats samman under lång tid och klara roller har fördelats mellan individerna i gruppen blir det naturligt svårt att bända upp dessa och ge plats för nya medlemmar eller förändra sin redan fastställda position.

Ytterligare en punkt som är intressant att titta på i en jämförelse är mängden saker som skoltjänstepersonerna räknar upp som främjande arbete i kontrast till att eleverna inte märker av i princip någonting. Enligt de vuxna finns det allt från skolblogg till trygghetsgrupp som skall sprida budskapet samt att de jobbar med språk och attityder, gör tester och övningar, allt för att skapa en god stämning på skolan. Men de här sakerna är inget som eleverna upplever som att arbeta mot diskriminering. Eleverna är inte medvetna om vad för typ av arbete som pågår på skolan. Av det resultatet kan en dra olika slutsatser. Det kan vara så att arbetet flyter på precis så som skoltjänstepersonerna beskriver det och att det är detta som har skapat den relativt stora trygghet som eleverna uttrycker. Det kan också vara så att det arbete som skoltjänstepersonerna nämner har blivit just det som kuratorn menar att de vill undvika att det ska vara, nämligen en ”vuxen intellektuell grej”.

Oavsett vad svaret är så är det anmärkningsvärt att eleverna inte känner till mer om skolans arbetsprocess kring likabehandling. Det ifrågasättande av normer och alla de övningar som skall göras/ha gjorts i främjande syfte har uppenbarligen inte nått fram till eleverna i den mån att de kan uttrycka sig i frågan och elevernas enhetliga svar att inget förebyggande arbete förekommer på lektionerna talar tydligt om hur deras upplevelse av det arbetet ser ut.

6.3.2 Resultatet – Hur fungerar det

Upplevelsen av hur arbetet fungerar samt vad som saknas skiljer sig en aning åt mellan de två grupperna. Även internt bland skoltjänstepersonerna finns vissa skillnader. Trots att eleverna inte har

märkt av något förebyggande eller främjande arbete så känner de sig trygga. De anger i sina svar att lärarna har bra koll på dem och att det känns bra att de har någon att vända sig till om de råkar ut för något i skolan. Ingen av eleverna kan emellertid svara på vad som händer i själva arbetsprocessen kring ett diskriminerings/kränkingsärende. En kan möjligen urskönja en tendens till att eleverna skulle vilja ha lite hårdare tag mot incidenter i skolan. Deras åsikter stärker att de anser att lärarna uppmärksammar oönskat beteende men att repressalierna inte alltid är tillräckliga vilket i sin tur gör det möjligt för beteendet att fortsätta. Dessa åsikter kan vara ett uttryck för ett behov av förebyggande och främjande arbete. Det är precis detta som ett sådant arbete syftar till att motverka. När skoltjänstepersonerna talar om detta menar de att nolltoleransen, som en del i det nya arbetssättet, är ett sätt att arbeta förebyggande för att ändra exempelvis språkkulturen på skolan. De hävdar att detta arbete fungerar bra och att både elever och vårdnadshavare är nöjda. Eftersom det här arbetssättet är relativt nytt kan det vara så att det tar lite tid innan eleverna märker av lärarnas nya förhållningssätt och att de så småningom kommer känna att dessa saker tas på ännu större allvar.

En del i planen som kan anses få underkänt är delgivandet av planen och information till eleverna. Frågar en de ledande skoltjänstepersonerna så hävdar de att detta är på gång och skall göras men det bör understrykas att det inte är skolans första likabehandlingsplan någonsin. Om något är det en rejäl omformulering men planen har funnits med i många år och att eleverna är så fullständigt ovetande av såväl vad en likabehandlingsplan är som vad som står där är anmärkningsvärt. Skoltjänstepersonerna uttrycker även hur viktigt det är att planen fungerar på elevernas nivå och att de skall vara en starkt bidragande part i arbetet. Trots detta har eleverna förbisetts.

I planen formuleras även krav på normkritisk undervisning som standard på skolan. I intervjuerna framkommer att uppfattningen om detta drar åt olika håll. Självklart anser samtliga skoltjänstepersoner att detta arbete har med att ifrågasätta normer att göra. Nu är ju det inskrivet i ordet per se och kan knappast anses vara förklaring nog till vad det faktiskt innebär i praktiken. Intressant är att läraren efterlyser en policy för vad normkritik är och menar att detta skulle vara bra för att öka medvetandet och förståelsen bland personalen. Rektorn, som trots allt är ansvarig för att begreppet har skrivits in i planen, har en väldigt blandad bild av vad det innebär. Det finns inte riktigt någon klar uppfattning om vad som menas med begreppet eller hur det skall omsättas i praktiken. Det här speglar såklart av sig på hur verksamheten ser ut och om en skall tro det läraren säger så ser det olika ut för olika lärare. När det inte finns någon utarbetad policy eller gemensam benämning till ett så pass teoretiskt och svårbemästrat begrepp som normkritik leder det ofta till att det rinner ut i sanden alternativt tar sig skilda former och skapar osäkerhet hos såväl lärare som elever. Elevernas medvetenhet kring den här frågan kan likställas

med deras involverande i arbetet med planen. Eleverna upplever det dessutom som att det inte pågår något förebyggande eller främjande arbete på skolan eftersom de inte märkt av något i den dagliga undervisningen. I deras värld är likabehandling samma sak som antimobbningsarbete. Detta kan ifrågasättas eftersom skolan har högre ambitioner än så samt är skyldiga att utföra ett gediget arbete än att stoppa direkta mobbningsfall.

Mycket av det som skoltjänstepersonerna nämner i sina svar kring hur arbetet fungerar har sin utgångspunkt i den nya planen och de vill gärna hänvisa till att de arbetar så som det står beskrivet där. Läraren i sin tur menar att ett välgrundat arbetssätt redan finns på skolan och att detta funnits under en längre period. Om en skall tro de vuxna så fungerar alltså arbetet bra och har så gjorts under en längre period. Med det inte sagt att de inte känner till att det finns brister men generellt har de goda rutiner kring detta arbete. I kontrast till detta står sedan eleverna som själva även de uttrycker att de tycker skolan arbetar bra och att de känner sig trygga. Vad som emellertid kommer fram i samtalen med eleverna är deras erfarenheter när ett ärende tagit skruv ordentligt. Två skilda händelser beskrivs, en av **E5** och en av **E9**, där en utsatt elev fått byta skola då trakasserierna inte slutat trots insatser från skolan. Genom elevernas knapphändiga berättelser kan inte några större slutsatser kring detta dras men det är anmärkningsvärt att det i praktiken varit de utsatta som behövt flytta på sig. Nu kan vi inte veta om detta var frivilligt eller på inrådan av skolan men en kultur där den som utsätter är den som sätter normen kommer knappast gynna det förebyggande likabehandlingsarbete som skolan säger sig vilja utöva. Om målet är att skapa en tillåtande och inkluderande miljö där kränkningar inte accepteras bör skolan se till att eleverna inte upplever det som att det är den utsatte som är problemet.

Vi kan av den jämförande analysen se att det till viss del skiljer sig en del i hur eleverna och skoltjänstepersonerna upplever och förstår likabehandlingsarbetet på skolan. I de skillnader som uppkommer under intervjuerna är utelämnandet av eleverna i arbetsprocessen det som sätter tydligast spår. Dock finns det en vilja hos skoltjänstepersonerna att ändra på detta och en kan hoppas att så även blir fallet inom en snar framtid. Elevernas inflytande över denna typ av arbete kan inte nog understrykas då deras kunskaper om vad som händer bland sina klasskamrater ofta vida överstiger det som de vuxna kan komma åt. Eleverna kommer varandra nära på ett annat plan och de vuxna har enormt mycket att hämta hos dem i termer av tips, råd och förslag på hur likabehandlingsarbetet ska utformas. Det illustreras inte minst med **E7:s** kommentar ”Till och med jag som är barn ser när någon mår dåligt”.

8. Diskussion

Resultatet lämnar en hel del att diskutera. Det här avsnittet kommer att fokusera på de delar som går att koppla samman med den tidigare forskning som gjorts samt diskutera hur normkritik används och kan användas i undervisningen.

Förest och främst kan det konstateras att det även i denna undersökning, i likhet med Skolinspektionens (2010) undersökning, fortfarande förekommer trakasserier på skolan. Det kan väl knappast sägas varit rimligt att anta att det skulle ha försvunnit men det är trots allt något som bör uppmärksammas. Det tydligaste problemet som framkommit i analysen är annars att eleverna utelämnats från processen med likabehandlingsplanen. Detta ger allvarliga konsekvenser för elevernas medvetande för hur arbetet går till. Att eleverna saknar inflytande över detta arbete är inte minst en demokratisk fråga om rättigheter men det är även en fråga om effektivitet i arbetet. Visserligen tjänades tid på att utelämna eleverna i processen och planen kunde skapas i lugn och ro av de vuxna på skolan. I det långa loppet kan resultatet dock bli negativt eftersom eleverna inte känner till arbetet och därför inte kan använda sig av det. Detta kan leda till att de inte utnyttjar de resurser som finns på skolan och flera möjliga förbättringar uteblir. I Skolinspektionens (2010) granskning fastslår de även att eleverna bör inkluderas i skolans värdegrundsarbete, vilket likabehandlingsplanen är ett klart exempel på.

Vidare går det att dra tydliga paralleller mellan skolans utelämnande av eleverna i arbetsprocessen kring likabehandlingsplanen och de maktstrukturer som Dolk (2013) redogör för i sin avhandling. Där framgår att de vuxna i förskolan ofta tar beslut som rör barnens vardag utan att inkludera barnen i beslutsfattandet. Dessa beslut motiveras med att barnen själva inte är kapabla att förstå sitt eget bästa. I likhet med detta resonemang har eleverna på den undersökta skolan utelämnats med motiveringen *tidsbrist*. De vuxna förutsätter här att det skulle ta mycket längre tid att färdigställa planen om eleverna hade involverats. Trots detta har planen legat ute på remiss bland andra vuxna och reviderats och gjorts om efter deras önskemål. Att det under den remisstiden inte funnits tid att även fråga eleverna vad de anser om planen eller vilka förslag de har på innehåll känns inte troligt. Dolk (2013) menar även att detta blir en form av skendemokrati där skolan, i det här fallet, lär ut demokrati i teorin men i praktiken ägnar sig åt något annat. För många barn blir det i och med detta väldigt svårt att förstå ett sådant begrepp som demokrati om det inte praktiseras i verkligheten. Skoltjänstepersonerna är visserligen medvetna om att det beslut de fattat om att utelämna eleverna inte är särskilt lyckat men det förändrar inte det faktum att beslutet ändå togs och det visar tydligt på vilka hierarkiska maktstrukturer som finns på skolan. De vuxna kan, utan större bekymmer, enkelt plocka bort eleverna ur demokratiska processer

och eleverna vet inte ens om att de utelämnats. I samband med detta kan det även knytas an till teorier som Jeanette Sundhall (2012) frambringar. Hon menar att intersektionen *ålder* ofta glöms bort när det talas om diskriminering. Vi kan tydligt se i undersökningen att det finns en vuxen tanke om barns bästa och det framkommer även att det enbart är de vuxna som har formulerat och definierat vad detta "bästa" är. Att barn anses vara mindre kapabla att fatta viktiga beslut som rör dem själva är inte ovanligt men strider mot Barnkonventionens riktlinjer om att varje barn skall inkluderas i beslut som direkt påverkar barnet (Sundhall 2012: 29). I nuläget, med den aktuella undersökningen som grund, är det inte möjligt att dra vidare slutsatser kring hur andra intersektionalitetsvariabler spelar in i beslutsfattandet men det vore emellertid intressant att undersöka om även andra faktorer spelar in i vem som får tillträde till beslutsfattandet i skolan eller om ålder är en unik faktor i det anseendet. Vad som går att säga är att ålder som maktstruktur visar sig ha en stor betydelse på skolan vilket är något som skolan bör se över då ålder är en av de diskrimineringsgrunder som lyfts fram i såväl lagar, styrdokument som i skolans egna plan mot diskriminering.

I Skolinspektionens (2010) granskning framkom att många elever kände sig otrygga i skolan och att de inte litade på att deras lärare kunde hjälpa dem om någon obehaglig situation uppstod. Det här är såklart mycket allvarligt men efter samtalen med eleverna på den undersökta skolan framgår det att de inte delar den uppfattningen. Samtliga elever medger att det förekommer trakasserier men att de har fullt förtroende för att lärarna eller någon annan kan hjälpa till om det behövs. De uttrycker även att de känner sig trygga i skolan och att mobbning eller trakasserier inte känns som ett problem.

Det här leder vidare till en annan iakttagelse från analysen. Där konstateras att eleverna inte upplever det som att de får prata om likabehandlingsfrågor annat än när någonting har hänt som kan relateras till detta. Liknande resultat gjordes även i Johanssons & Åkessons undersökning (2008). De kom fram till att skolan slappnade av och lät bli att tala om vissa saker om de inte ansåg att det var ett aktivt problem på skolan. Författarna konstaterade korrekt att detta inte går i linje med lagar och styrdokument som förkunnar att skolorna är skyldiga att behandla dessa ämnen oavsett aktualitet på den egna skolan. Även i Dolk (2013) avhandling framkommer liknande händelser. Hon observerar där att svåra ämnen ofta undviks om det inte finns en *direkt* anledning till att ta upp det. Personalen försvarar detta med att de inte vill utsätta barnen för onödiga obekvämligheter om detta inte är absolut nödvändigt. De anser att det är för barnens bästa. Det här går att knyta an direkt till det som läraren säger när hen menar att hen ibland utsatts för enorma påtryckningar från elever när normer har ifrågasatts. Lyckligtvis har detta inte fått läraren att sluta ta upp provocerande ämnen men det har fått hen att tänka en extra gång och kanske välja att formulera sig på ett mindre provokativt sätt för att inte eleverna skall fatta missnöje eller bli just

obekväma. Just denna obekväma situation som uppstår när en arbetar normbrytande redogör även Kumashiro (2009) för då han menar att många av normerna utgör en trygghet för såväl lärare som elever och att bryta dessa kan upplevas som såväl provocerande som obehagligt men denna känsla bör inte stå i vägen utan snarare användas som underlag för diskussion och reflektion.

Vad som även konstaterats i avsnittet om normkritik är att just det faktum att det är obekvämt är en av de största anledningarna till varför sådan undervisning hålls tillbaka. Vi kan bland annat se exempel på detta i Kumashiros (2009) steg för en lyckad normkritisk skola. På den undersökta skolan kan vi se att de stöter på problem kring de avslutande två stegen. Dessa innebär att skolan skall synliggöra maktstrukturer, även om de för eleverna har positiv verkan, så att eleverna får möjligheten att ta avstånd från sådana strukturer. Vidare bör skolan även se till att lärarna inte enbart lär ut det som de själva är bekväma med och känner att de behärskar. Även lärarna måste ställas inför problematiska och utmanande situationer för att utveckla sin undervisning. (Kumashiro 2009). När läraren säger att det kan bli problematiskt att sparka undan normer för eleverna efter som de ofta lutar sig och finner trygghet just i dessa normer sätter hen fingret på denna viktiga sak. Det är just den tryggheten som behöver ifrågasättas och målet bör vara att det inte skall finnas någon norm att identifiera sig med utan att varje elev känner sig trygg i den hen är. Att upprätthålla normer eller vara sparsam och försiktig i sin kritik mot dessa för att det finns elever som motsätter sig normbrytande kan inte få komma i vägen för utvecklingen. Normupprättande beteende kan inte få sätta tonen klassrummet.

Läraren ger emellertid en intressant vinkel på detta ämne när hen påpekar att utbildningen kring just normkritik i det närmaste varit obefintlig från skolans håll. Om de skall lyckas omsätta sitt mål om ett normkritiskt förhållningssätt behöver såklart personalen vara väl insatt i vad detta innebär. Läraren föreslås en gemensam policy för var normer och normkritik är likt den som finns kring dyslexi. Att skolan har ett gemensamt och utstakat arbetssätt kring det borde innebära att det även går att genomföra för normkritik. Detta förslag stöds i boken *I normens öga* (Brade m.fl. 2008) som menar att det är viktigt att skolorna tydligt redogör för hur normer påverkar människor och hur skolan kan arbeta för att motverka detta. Ett sådant arbete, menar författarna underlättas om skolan har gemensamma strategier för hur det arbetet skall se ut.

Det här är inte bara en fråga om vad en tycker är viktigt för barnen/eleverna. Skolinspektionens (2010) granskning formulerar också krav på att skolorna måste se över rutiner för vilka normer som förmedlas och följa upp att rutinerna följs. Alltså är skolorna skyldiga att ge en bred och inkluderande bild av samhället i sin undervisning oavsett skolans lokala (icke)problematik.

Avslutningsvis framkommer det i materialet att det normkritiska arbetet kan ses som något komplicerat. Glädjande är att skolan har en vision om att jobba på det sättet men allt för ofta uppstår hopblandningar och missförstånd kring vad det egentligen innebär. Vanligast är att normkritik blandas ihop med det som kallas toleranspedagogik (Brade m.fl.) Tanken om att alla skall vara accepterade är fin men den är inte normkritisk. I en toleranspedagogik upprätthålls det ”vi och dem” perspektiv som bland annat problematiseras i den intersektionella forskningen. Även om de som står nära normen *tolererar* att personer som står längre ifrån normen finns så förändrar inte det makthierarkin. Istället befästs olikheterna och maktstrukturen kvarstår (Mattsson 2010). För att uppnå normkritisk pedagogik skall dikotomierna uppmärksammas, problematiseras och förpassas till historien.

8.1 Slutsats

En kan konstatera att arbetet med likabehandling är något som fortsätter att utvecklas. Skolan som ingått i undersökningen visar upp såväl ljusa som mörka sidor i sitt arbete. Planen de gjort är ambitiös och innehåller många element som kan skapa en välmående och inkluderande miljö. Som framgår av analys och diskussion har skolan inte nått hela vägen fram, ännu. Exempelvis har deras arbetsprocess varit allt för vuxenorienterad och saknar helt inflytande från eleverna. Detta har även gjort att elevernas bild av arbetet är relativt skild från skoltjänstepersonerna. Vad som framförallt måste till för att arbetet skall motsvara de formuleringar som finns i såväl lagar och styrdokument som i den egna planen är en högre inkludering av eleverna i arbetet med likabehandling, en gemensam policy och förståelse för vad det innebär att arbeta normkritiskt samt ett arbetssätt som på ett naturligt sätt behandlar obekväma frågor på daglig basis, inte bara när nöden kräver det. På så sätt kan de öka likheten mellan det som formulerats i planen och hur arbetet sedan utförs och upplevs. Höga ambitioner och en stark vilja att arbeta med dessa frågor kan emellertid ses som goda förutsättningar för att lyckas. Att eleverna känner sig trygga är också någonting som skolan skall ta åt sig som positivt då det visat sig i tidigare studier att elever i många fall inte har den känslan. Arbetet med likabehandling, likt mycket annat förändringsarbete, får dock inte stanna av för att vissa framsteg gjorts. Arbetet måste fortsätta och hållas levande, annars riskerar mycket att gå förlorat. Genom att använda sin likabehandlingsplan aktivt och ständigt revidera och uppdatera kan en skola slutligen åstadkomma viktiga sociala förändringar som stämmer överens med de värden skolan är skyldig att förmedla.

8.2 Vidare forskning

Då området likabehandling fortsatt är ett arbete under utveckling är det viktigt att arbetet fortsätter att undersökas och utvärderas. Den här undersökningen, tillsammans med flera andra, visar på olika brister och utvecklingsområden i arbetet. Alla skolor, oavsett om de ingått i en studie eller bara fått besök av skolinspektionen, får tips, råd eller krav på förbättring i sitt arbete. Det vore av intresse att se hur arbetet sedan fortskrider och om de metoder som föreslås hjälper. Om den svenska skolan någonsin skall nå dess mål att vara en skola för alla är det av yttersta vikt att undersöka vilka metoder och synsätt som leder till ett sådant tillstånd. För fortsatt forskning föreslås därför att dels undersökta tidigare granskade skolor och se om föreslagna metoder gett resultat samt att undersöka de skolor där eleverna generellt mår bra för att se vad de gör för att uppnå denna känsla. Ju mer kunskap som finns kring vad som skapar en trygg och inkluderande skolmiljö desto snabbare kan skolor ta efter varandra i framgångsrecept. Forskningen föreslås dock inte enbart fokusera på elevernas påstådda trygghetskänsla utan även fortsätta granska den normkritiska pedagogikens genomslagskraft och användning på skolor runt om i landet. Den här, småskaliga undersökningen, sätter fingret på en problematik som kan tänkas finnas även på andra skolor. Då såväl lagar som styrdokument förespråkar ett förebyggande arbete som även innefattar ett öppet problematiserande av normer är detta något som bör tas i beaktning och undersökas för att nå en framtida förbättring inom området. Vidare vore det även intressant att gå vidare kring problematiken med åldersdiskriminering på skolan. Självklart vore det av relevans att se om detta fenomen förekommer på fler skolor runt om i landet. Med grund i den intersektionella teoribildningen vore det även intressant att titta på hur övriga diskrimineringsgrunder samspelar med ålder för att se om några ytterligare slutsatser kan dras kring detta.

9. Referenser

- Brade, Lovise m.fl. (2008) *I normens öga – metoder för normbrytande undervisning*. Friends. Stockholm
- Bromseth m.fl (red) (2009) *Tidskrift för genusvetenskap*. Nummer 1, 2009
- Dalén, Monica (2007) *Intervju som metod*. Gleerups utbildning AB. Malmö
- De los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet*. Liber AB. Malmö
- Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskapen*. Studentlitteratur. Lund
- Denscombe, Martyn (2009) *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskapen*. Studentlitteratur. Lund
- Dolk, Klara (2013) *Bångstyriga barn. Makt normer och delaktighet i förskolan*. Ordfront. Stockholm
- Johansson, Zandra & Åkesson, Mattias (2008) *Vi är alla lika inför lagen – en studie om hur lärare och elever upplever likabehandling i skolan*. Institutionen för beteendevetenskap och lärande. Linköpings Universitet.
- Kumashiro, K. Kevin (2009) *Against Common Sense*. Routledge. New York
- Mattsson, Tina (2010) *Intersektionalitet i socialt arbete*. Gleerups utbildning AB. Malmö
- Thomasson, Heléne (2002) *Reflexiva intervjuer*. Studentlitteratur. Lund
- Trost, Jan (2005) *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur. Lund
- Skolinspektionen (2009) *Skolors arbete med plan mot kränkande behandling*. Elektronisk, <http://www.skolinspektionen.se/Documents/Nyheter/skolors-arbete-med-likabehandlingsplanen.pdf>
- Skolinspektionen (2010) *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling*.
- Skolverket (2009) *Diskriminerad, trakasserad och kränkt? Barns elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*. Fritzes. Stockholm
- Skolverket (2012) *Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*. Elanders Sverige AB. Stockholm
- Stensmo, Christer (2002) *Vetenskapsteori och metod för lärare – en introduktion*. Kunskapsförlaget. Uppsala
- Sundhall, Jeanette (2012) *Kan barn tala? En genusvetenskaplig undersökning av ålder i familjerättsliga utredningstexter*. Institutionen för Kulturvetenskaper, Göteborgs universitet
- Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. Elektronisk, <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

10. Bilagor

Bilaga 1 – intervjuguide Elev

Inledande, kort förklaring av studien. Även förklaring av likabehandlingsplan och hur det är kopplat till lagstiftningen.

Allmän uppfattning:

- Skulle du kunna berätta om hur skolans likabehandlingsarbete (tex. Antimobbningsarbete, arbete mot kränkningar, skapa trygghet för alla och sånt) , ser ut?
- Har du fått titta på likabehandlingsplanen som skolan har? Har eleverna fått vara med och arbeta med hur den ska se ut?
- Det här är från skolans värdegrund (visar och läser utdrag ur värdegrunden som rör frågor om likabehandling, kränkningar etc) Tycker du att skolan uppfyller de här kraven? Arbetar de med de här frågorna?

Personliga erfarenheter:

- Har du någon gång känt dig kränkt eller på annat sätt utsatt eller illa behandlad i skolan?
- Om ja: På vilket sätt? Vad hände?
- Om nej: Känner du någon annan på skolan som varit med om det?
- Hur jobbade skolan med det problemet? Vilka var inblandade? Vad gjordes?
- Känner du att du (eller den andra personen) fick den hjälp som behövdes?
- Om ja: Vad var det om var bra?
- Om nej: Vad saknades?
- Skulle du vilja ändra något i skolans arbete med att skapa trygghet på skolan?

Bilaga 2 – Brev till målsman

Hej,

Mitt namn är Oscar Mattsson och jag läser nu min näst sista termin på lärarprogrammet på Södertörns Högskola. I utbildningen ingår det att skriva ett självständigt examensarbete vilket är vad jag ägnar mig åt just nu. Syftet med arbetet är att undersöka upplevelsen av skolans likabehandlingsarbete (exempelvis mobbningsförebyggande arbete) hos såväl elever som lärare. Jag är intresserad av att titta närmare på hur relationen mellan de statliga styrdokumenterna och skolans praktik ser ut och om vuxna och ungdomar har samma upplevelse av arbetet.

I min studie ingår intervjuer med lärare och andra vuxna samt elever för att ta del av deras syn på och upplevelser av likabehandlingsarbetet på skolan. Intervjuerna kommer att ske enskilt och är beräknade till att ta ca 30 minuter. Samtalet kommer att spelas in.

Efter att ha fått information om vad deltagande i studien innebär har ert barn anmält sig frivilligt att delta. Ert barns deltagande är fortsatt helt frivilligt och varken namnet på skola eller barn kommer att framgå i studien. Så fort intervjun är avslutad kommer allt material att koda så att ingen identifiering kan ske. Ert barn har rätt att avbryta intervjun när som helst utan konsekvenser. Ert barn kan även när som helst hoppa av studien. För att jag ska kunna genomföra min intervju med ert barn behöver jag ert medgivande. Det skulle därför vara till stor hjälp om Ni ville lämna ert ställningstagande i någon av rutorna nedanför. Hela studien följer Vetenskapsrådets etiska riktlinjer för forskning som involverar människor och minderåriga.

Har Ni några övriga frågor får Ni gärna maila eller ringa mig eller min handledare.

Mail: oscar01.mattsson@student.sh.se

Telefon: XXXXXXXXXXX

Min handledares namn:

Signe Bremer

Mail: signe.bremer@sh.se

Tack på förhand

Med Vänlig Hälsning

Oscar Mattsson

Barnets namn: _____

Mitt barn *får* intervjuas av dig

Mitt barn *får inte* intervjuas av dig

Datum

Målsmans underskrift

Bilaga 3 – Intervjuguide rektor

Likabehandlingsplanen:

- Hur har din roll i arbetet med likabehandlingsplanen sett ut? Vad har du som rektor för särskilt ansvar?
- Hur ser arbetet med skolans likabehandlingsplan ut? Vilka är involverade?
- På vilka grunder skapades den? Vad har de utgått ifrån? I vilken mån tog skolans individuella behov i beaktning?
- Hur ser du på elevernas möjligheter att bidra? Är det något som skolan bör sträva efter?
- Hur mottas den av personal/elever på skolan?
- Vad är styrkorna med den?
- Finns det några svagheter? Vilka? Finns det något som kan förbättras?

Implementering av arbetet:

- I likabehandlingsplanen beskrivs flera händelser som tidigare vållat problem på skolan. Exempelvis kränkande språkbruk bland eleverna, kränkning i sociala medier etc. Har den nya likabehandlingsplanen gett resultat i arbetet med dessa frågor? Kommer ni åt problemen?
- Likabehandlingsplanen säger att arbetet återspeglas i skolans vardagliga arbete. Bland annat genom ett normkritiskt förhållningssätt i undervisningen. På vilket sätt följer skolan upp det arbetet bland lärarna?
- Personalen på skolan skall ifrågasätta och reflektera över de normer och värderingar de förmedlar genom sitt arbete/undervisning. Hur kontrolleras detta? Aktivt arbete med normkritisk pedagogik..?
- Vad skulle du mena är normkritisk pedagogik?
- Anser du att skolan i dagsläget lyckas implementera det som står i likabehandlingsplanen? Är det något som brister/inte kommit i gång etc?
- Finns det något som du skulle vilja förändra i arbetet? Vad?

Bilaga 4 – Intervjuguide specialpedagog/kurator

Likabehandlingsplanen:

- Hur har din roll i arbetet med likabehandlingsplanen sett ut?
- Hur ser arbetet med skolans likabehandlingsplan ut? Vilka är involverade?
- På vilka grunder skapades den? Vad har de utgått ifrån? I vilken mån tog de hänsyn till just XXskolans behov?
- Hur kommer det sig att du är med i trygghetsgruppen?
- Vad är styrkorna med planen?
- Finns det några svagheter? Vilka?
- Vilken möjlighet har skolan att arbeta främjande med likabehandling?

Implementering av arbetet:

- Trygghetsgruppen är ansvarig för att synliggöra likabehandlingsplanen. Hur har arbetet med synliggörandet gått hittills? Hur har arbetet sett ut?
- Trygghetsgruppen har ju även ett stort ansvar i processen kring åtgärder. Har det uppstått något sådant fall och hur gick i så fall arbetet till? Följdes de riktlinjer som satts upp?
- Hur fungerar samröret med elevrådet? Vad är det tänkt att de ska resultera i vad gäller likabehandling? Hur är samarbetet tänkt att fungera?
- Det står i likabehandlingsplanen att Trygghetsgruppen skall ansvara för att eleverna får ökad kunskap om värdegrundsfrågor. På vilket sätt arbetar ni med det i det vardagliga arbetet?
- Mycket av de trakasserierna som beskrivs i likabehandlingsplanen är i form av språkbruk. Hur arbetar skolan förebyggande för att motverka ett nedsättande språkbruk?
- Anser du att skolan i dagsläget lyckas implementera det som står i likabehandlingsplanen? Är det något som brister/inte kommit i gång etc? Hur skulle arbetet eventuellt kunna förbättras?

Bilaga 5 – Intervjuguide lärare

Likabehandlingsplanen:

- Hur såg arbetet med skolans likabehandlingsplan ut? Vilka var involverade?
- Var du? Hur ser din roll i arbetet med likabehandlingsplanen ut? Mentor/lärare
- Hur ser du på elevernas möjligheter till inflytande i skapandet och införlivandet av likabehandlingsplanen?
- Vad är styrkorna med den?
- Finns det några svagheter? Vilka? Finns det något som skulle kunna förbättras?

Implementering av arbetet:

- Anser du att skolan har ett väl utvecklat likabehandlingsarbete? Varför?
- Tycker du att det är väl förankrat bland personalen på skolan? Eleverna?
- I likabehandlingsplanen står det att undervisningen skall vara normkritisk. Vad tror du skolan menar med det? På vilket sätt förhåller du dig till det? Är det något du anser att skolan följer upp på ett lyckat sätt?
- Hur håller du som mentor frågor om likabehandling levande under terminen?
- Har du varit med om någon händelse där rapportering av exempelvis kränkande behandling mellan elever skett? Hur gick det till? Nöjd?
- Har du någon erfarenhet av rapportering av kränkande behandling bland personalen på skolan?
- Finns det någon del i likabehandlingsarbetet som du skulle vilja förändra? Vad?